

Kati Kontio

LASTEN VÄLISEN KIUSAAMISEN
ENNALTAEHKÄISY JA PUHEEKSI
OTTAMINEN LUOVIEN
MENETELMIEN AVULLA
Pedagoginen toimintapohja

Opinnäytetyö
Sosiaaliala

Heinäkuu 2015

MAMK

University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

	Opinnäytetyön päivämäärä 26.7.2015
Tekijä(t) Kati Kontio	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaaliala, sosionomi
Nimeke Lasten välisen kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puheeksi ottaminen luovien menetelmien avulla. Pedagoginen toimintapohja.	
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää erilaisia luovia menetelmiä lasten välisen kiusaamisen käsittelemiseksi. Näiden luovien menetelmien avulla on tarkoitus oppia puhumaan kiusaamisesta ja siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen. Toiminta koostuu kahden viikon mittaisesta lasten havainnoinnista sekä neljästä toimintatuokiosta yhdessä lasten kanssa. Toimintatuokiot on suunniteltu kahden havainnointiviikon aikana tehtyjen kiusaamishavaintojen perusteella. Tuokioilla käsiteltiin kiusaamisaiheita, joita päiväkodissa useimmiten nousi esiin havainnoinnin aikana. Näitä olivat fyysinen kiusaaminen sekä nimittely. Jokaisella neljällä toimintatuokiolla oli yksi yhteinen tekijä: opinnäytetyön tekijän itse kirjoittama satu kiusaamiseen liittyen. Jokaisen tuokion alussa oli satu, joka johdatti kiusaamisen aiheeseen. Sadun jälkeen keskusteltiin ja tehtiin erilaisia luovia toimintoja. Luovat menetelmät tässä opinnäytetyössä olivat piirtäminen/askartelu, näyttöleminen, saduttaminen, sadun kertominen.</p> <p>Opinnäytetyössä kehitetyt menetelmät helpottavat kiusaamisen käsittelyä lasten kanssa. Luovien menetelmien kehittämisen lisäksi opinnäytetyö sisältää pedagogisen toimintapohjan, jota alalla työskentelevät voivat käyttää omassa työssään. Toimintapohja sisältää ohjeet tuokioiden toteutukseen ja ehdotuksia materiaaleista, joita toimintatuokioilla voi käyttää niin halutessaan.</p> <p>Kiusaamisesta puhuminen voi olla lapsille vaikeaa, koska kiusaaminen sanana voi olla lapsille monimerkityksellinen. Siksi pidän tärkeänä kehittää uusia, konkreettisia menetelmiä, joiden avulla lasten kanssa voidaan keskustella kiusaamisesta. Lapsille tulee myös opettaa, minkälainen toiminta on oikein ja minkälainen väärin (esimerkiksi saako toisia lyödä tai nimitellä). Luovat menetelmät valitsin sen takia, sillä ne ovat lapsille yleensä mielekkäitä tapoja toimia, leikkiä ja oppia. Pidän itse tuollaisen toiminnan suunnittelemisestä ja toteuttamisesta.</p>	
Asiasanat (avainsanat) Varhaiskasvatus, kiusaaminen, kiusaamisen ennaltaehkäisy, havainnointi, lapsilähtöisyys ja luovat menetelmät	
Sivumäärä 50+ 18	Kieli suomi
Huomautus (huomautukset liitteistä) Liitteet: lupakysely vanhemmille, pedagoginen toimintapohja, havainnointimatriisi.	
Ohjaavan opettajan nimi Kati Vapalahti	Opinnäytetyön toimeksiantaja Mikkelin kaupunki

DESCRIPTION

	Date of the barchelor's thesis July 26 th of 2015.
Author(s) Kati Kontio	Degree programme and option Bachelor of social services
Name of the barchelor's thesis Bringing up and preventing bullying between children with creative methods.	
Abstract <p>The purpose of this thesis is to develop a variety of creative methods to deal with bullying between children. With these creative methods children could learn to speak about bullying and about what is wrong and what is right. This thesis is functional and the activity included a two-week children's observation period, as well as four activity sessions together with the children. The sessions were planned on the basis of the two-week observation period during which I observed how and in what kind of situations children bullied each other. I used my observations for planning the activity sessions and deciding on the subjects for the sessions. Each of the four sessions had one topic in common: a self-written fairy tale about bullying. Each session started with a fairy tale, which lead into the topic of bullying. A fairy tale is an easy way to concretize bullying to children. After the fairy tale there was a discussion about bullying. After that we used various creative methods such as drawing, acting, playing and telling stories.</p> <p>In addition to developing creative methods the thesis includes the pedagogical basis for the activities the employees can use in their own work in the field. The pedagogical basis includes instructions for the sessions and some of the materials that can be used in the sessions if they so wish.</p> <p>Talking about bullying and bullying as a word can be difficult for children. This is why I felt it important to develop new methods to help children to discuss about bullying and understanding it. I wanted to teach, for example that you can't hurt others physically or verbally. I chose creative methods because for children they usually are meaningful ways of acting, playing and learning. Furthermore, I personally like planning and conducting creative sessions.</p>	
Subject headings, (keywords) Early childhood education, bullying, prevention of bullying, observation, child-certeredness, creative methods	
Pages 50 + 18	Language finnish
Remarks, notes on appendices There's consent inquiry to parents and the pedagogical basis and observation form.	
Tutor Kati Vapalahti	Barchelor's thesis assigned by St. Michel

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	3
2.1	Varhaiskasvatus	3
2.2	Kiusaaminen käsitteenä	5
2.3	Kiusaaminen päiväkodissa.....	6
2.4	Kiusaamisen ennaltaehkäisy lapsiryhmässä	8
2.5	Lapsilähtöisyys	12
2.6	Luovat menetelmät	13
3	MENETELMÄT JA TOTEUTUS	15
3.1	Toiminnallinen opinnäytetyö.....	15
3.2	Havainnointi toteutuksen taustalla.....	15
3.3	Tuokioiden nauhoittaminen	19
3.4	Toiminnassa käytetyt luovat menetelmät	19
3.4.1	Sadun kertominen	19
3.4.2	Sadutus.....	20
3.4.3	Satuhieronta	21
3.4.4	Draama.....	23
3.4.5	Piirtäminen/Kuvataide	23
3.5	Käytännön järjestelyt	24
3.6	Toimintatuokioiden toteutus	28
4	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA TUOTOS: PEDAGOGINEN TOIMINTAPOHJA.....	41
5	POHDINTA	45
	LÄHTEET	50

LIITTEET

- 1 Lupakysely vanhemmille
- 2 Havainnointimatriisi
- 3 Pedagoginen toimintapohja

1 JOHDANTO

Valitsin opinnäytetyöni aiheeksi lasten välisen kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja puheeksi ottamisen päiväkodissa luovien menetelmien avulla, koska kiusaaminen herättää itsessäni monenlaisia tunteita. Haluan päästä vaikuttamaan ja kehittämään keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi. Kiusaamisesta on puhuttava ääneen. Kaikki ovat jossain elämänsä vaiheessa kohdanneet kiusaamista, olleet kiusattuna, itse kiusaajana tai sivusta seuraajana. Muistan omilta peruskouluajoiltanikin monia kiusaamistilanteita, ensimmäisestä luokasta peruskoulun viimeiseen saakka. Sosionomi-opintojeni päiväkotiharjoittelussa olen päässyt todistamaan pienten lasten välistä kiusaamista monta kertaa. En uskonut lasten välistä kiusaamista olevan niin paljoa. Ylen Uutisten (2013) Kiusaamiskierre voi alkaa jo päivähoitossa - artikkelissa tutkija kertoo, miten päiväkodissa alkanut kiusaaminen voi jatkua koulussa ja siitä eteenpäin. Artikkelin mukaan roolit ovat todettu varsin pysyviksi. Artikkelissa kannustetaan vanhempia saattamaan yhteen luonteeltaan ja tavoiltaan erilaisia lapsia ennakkoluulottomasti. Artikkelin mukaansa lapset oppivat näin hyväksymään erilaisuutta. Ylen Uutiset (2014) ovat julkaisseet myös toisen artikkelin aiheeseen liittyen. Pienet lapset kiusaamisen armoilla päiväkodissa - artikkelissa kerrotaan, että avain kiusaamiseen ehkäisyyn löytyisi laadukkaasta varhaispedagogiikasta. Tällä tarkoitetaan sitä, että mielekästä tekemistä, kuten luovaa toimintaa ja uuden opettelua tulisi olla nykyistä enemmän. Tutkijan mukaan lapsella ollessa muita virikkeitä ja aivoilla tekemistä, välttyttäisiin useammin vapaan leikin tilanteissa tapahtuvalta kiusaamiselta.

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus toteutettiin eräässä Itä-Suomen päiväkodissa keväällä 2015. Toiminnallisia kertoja oli neljä ja ryhmässä oli viisi 3–5-vuotiasta lasta. Toteutus tapahtui kuukauden aikana, kerran viikossa. Opinnäytetyön idea tuli itseltäni, ja etsin itselleni työelämästä yhteistyökumppanin opinnäytetyön toiminnallisen osuuden toteuttamiseen.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli kehittää pedagoginen malli päiväkotikiusaamisen ehkäisyä varten. Valitsin menetelmäksi opinnäytetyöhön luovat menetelmät, sillä näen sen luonnolliseksi valinnaksi lasten kanssa toimiessa. Lapselle tulee antaa tilaa ja vapautta toteuttaa itseään rohkeasti ja häntä tulee kannustaa siihen. Solatie (2009, 47) kirjoittaa, että lasta tulee rohkaista olemaan oma itsensä ja ilmaisemaan omia tunteitaan ja mielipiteitään. Hänen mukaansa lapsen erilaisuutta ja omaperäisyyttä on tuet-

tava, sillä kaikki tämä edistää lapsen luovuutta. Luovat menetelmät kehitin yhteistyökumppanina olleessa päiväkodissa tekemiäni havainnointien perusteella. Havainnointien avulla sain tietoa kiusaamisesta. Tämän havainnointitiedon avulla määrittelin aiheet lasten kanssa pidetyille toimintatuokioille. Esimerkiksi, havainnoinnissa nousi usein esiin nimittely, jota sitten käsitelimme yhdessä toimintatuokioilla. Jos kiusaamista ei olisi havaittu, olisivat käsiteltävät aiheet olleet yleisiä, esimerkiksi yksin jättäminen ja tahallinen satuttaminen. Tarkoituksena oli auttaa lapsia käsittelemään kiusaamista erilaisten luovien menetelmien avulla ja oppia puhumaan siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Opinnäytetyön toiminnasta syntyi pedagoginen toimintapohja, joka pitää sisällään toimintatuokioiden toteutusohjeet ja materiaaleja. Pedagoginen toimintapohja on liitteenä (Liite 3), josta sitä voidaan hyödyntää.

Varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisy on olennaista. Päiväkodissa huomiotta jätetty kiusaaminen voi edetä jatkumona kouluun. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapset ensin - dokumentissa (2010) kerrotaan kiusaamisen seurauksia. Kiusaaminen voi aiheuttaa kiusatulle henkisen hyvinvoinnin ja mielialan ongelmia, kuten itsetunnon heikkenemistä, itsetuhoisia ajatuksia ja tekoja sekä ahdistuneisuutta. Kiusattuna oleva voi vältellä sosiaalisia tilanteita, kuten kouluun menemistä. Aikuisiällä kiusaaminen voi aiheuttaa luottamuksen puutetta ja läheisyyden puutetta. Kiusaaminen aiheuttaa myös kiusaajille negatiivisia vaikutuksia, kuten nukkumisvaikeuksia ja henkistä pahoinvointia. On havaittu, että etenkin toisia kiusanneiden poikien kehityspoluissa on esiintynyt myöhemmällä iällä monenlaisia mielenterveyteen ja ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia. Ongelmat voivat olla esimerkiksi aggressiivista käyttäytymistä, päihteiden väärinkäyttöä ja rikollisuutta. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2010.)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2014) internet-sivuilla todettiin mielestäni hyvin: ”Aikuisen toiminta ja valinnat voivat ylläpitää kiusaamistilanteiden jatkumista ja mahdollistaa niiden syntymistä.” Työntekijät vaikuttavat omilla asenteillaan kiusaamisen jatkumiseen ja ennaltaehkäisyyn voimakkaasti, joten jokaisen päivähoitoyksikön tulisi ratkaista, millä tapaa ja millaisilla muutoksilla heidän päiväkodissaan kiusaamiseen puututaan. Aluksi olisi kuitenkin hyvä pohtia henkilökohtaisesti omia asenteitaan työyhteisöä, lapsia ja kiusaamiseen suhtautumista kohtaan, jotta voisi alkaa toimimaan esimerkiksi kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi. Aikuiset ovat vastuussa kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta ja ennaltaehkäisemisestä. Ongelmaksi osoittautuikin usein Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2010, 5) Kiusaamisen ehkäisy varhais-

kasvatuksessa - julkaisun mukaan se, kun päiväkodin työntekijät eivät tunnista toisistaan kiusaamista, konfliktia ja riitaa. EDC:n (2013) – internetsivuilla on mielestäni kerrottu yksi tärkeä ja oleellinen asia kiusaamisen ennaltaehkäisyyn liittyen: ” If you don’t know that bullying happens among young children, you won’t see it or stop it.” Tämä tarkoittaa sitä, että jos ei käsitetä pienten lasten välistä kiusaamista tapahtuvan, sitä ei voida nähdä, eikä estää. On oleellista tietää, että kiusaamista tapahtuu kaikissa ikäryhmissä, näin kiusaaminen nähdään ja siihen voidaan puuttua.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Varhaiskasvatus

Stakesin (2005, 15) mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. Lapsen voidessa hyvin, on hänellä hyvät mahdollisuudet kasvun, oppimisen ja kehittymisen edellytykset hallussaan. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2015) sivuilla kerrotaan, että varhaiskasvatus on kokonaisuus, joka koostuu kasvatuksesta, hoidosta ja opetuksesta. Se on pienten lasten parissa tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, ja sen tavoitteena on tukea lapsen kehitystä, kasvua ja oppimista. Lapsiperheiden tärkeimpiä palveluita ovat varhaiskasvatuspalvelut, jotka muodostuvat kunnan tai yksityisen järjestämästä päivähoidosta sekä esiopetuksesta. Näiden lisäksi on myös erilaisia avoimia varhaiskasvatuksen palveluja, kuten iltapäiväryhmiä ja avoimia päiväkotia. (Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos, 2015.) Ojalan (1993, 13) mukaan varhaiskasvatus on tavoitteellista; riippumatta tapahtuuko se kotona, päivähoidossa tai esikoulussa. Hänen mukaansa kotona kasvatusta ei ohjaa varsinaiset kasvatustavoitteet, toisin kuin esimerkiksi päivähoidossa, jossa jokaisella lapsella on oma, yksilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelmansa. Stakesin (2005, 11) julkaistussa oppaassa kerrotaan, miten varhaiskasvatuksessa tarvitaan vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta. Perheiden ja ammattilaisten tehtävänä on kasvattaa lasta lapselle ja perheelle mielekkäällä tavalla, joka vaatii hyvää yhteistyötä päiväkodin ja kodin välillä. Stakesin oppaan mukaan yhteiskunnan järjestämä varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja toimintaa lapsen ehdoilla. Järvinen (2009, 90) kertoo päivähoidon viisi tärkeintä tehtävää ja kasvatustavoitetta: 1) suotuisan kasvuympäristön tarjoaminen, 2) lapsen kehitykselle monipuolisen ja tukevan toiminnan tarjoaminen, 3) jatkuvien, turvallisten ja lämpimien ihmissuhteiden

tarjoaminen lapselle, 4) kodin kanssa yhdessä lapsen persoonallisen ja tasapainoisen kehityksen edistäminen sekä 5) vanhempien tukeminen heidän kasvatustyössään. Järvinen (2009, 9) muistuttaa miten tärkeää lapselle on, että vanhemmat huomaavat juuri hänet. Hän kertoo, miten lapsi odottaa aikuiselta tukea omille tavoilleen, kyvyilleen ja yksilöllisyydelleen. Aikuisen puolestaan tulee antaa tilaa lapsen mielikuvitukselle, leikille ja oleilulle.

Varhaiskasvatus näkyy tässä opinnäytetyössä niin kasvatuksen kuin opetuksen näkökulmasta tarkasteltaessa. Hujalan (2011, 43) mukaan pedagoginen ote varhaiskasvatuksessa on vahvistunut. Hänen mukaansa lapsia halutaan pitää aktiivisina ja aloitteellisina toimijoina, jotka rakentavat omaa ymmärrystänsä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Hän korostaa, miten lapsen tulee tulla kuulluksi omia asioitaan koskevilla päätöksenteoissa. Hujalan (2011, 44) mukaan lapsi voi itse osallistua lapsikohdaisen suunnitelman laadintaan, sekä arviointiin. Lapsen tulee tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti kasvatustoimintaa suunniteltaessa. Tässä opinnäytetyössä toimintatuokioita suunnitellessani otin huomioon lasten kehitystasot, osaamisen ja lapsille mielekkäitä asioita ja tapoja toimia. Lapset saivat tuokioilla myös vaikuttaa siihen, millä tapaa halusivat osallistua toimintaan. Tuokioiden aikana sain lapsilta ehdotuksia toiminnan toteutukseen liittyen, joiden mukaan muotoilin toimintaa lapsille sopivammaksi pienillä teoilla. Opetuksen näkökulma näkyi tuokioilla. Hujalan (2011, 31) sanojen mukaisesti lapsella on taito ihmetellä, kysyä, keksiä ja luoda selityksiä. Tuokioilla kiusaamista käsiteltäessä lapset monesti pohtivat paljon erilaisia asioita. He miettivät esimerkiksi seuraavanlaisia asioita: miksi joku pahoittaa mielensä, mitä kiusaaminen on, miksi olemme erilaisia, miten kavereiden kanssa ollaan tai miksi pitää pyytää anteeksi. Lapsilla oli usein selityksiä ja ratkaisuja esittämiini kysymyksiin. Lapset olivat aidosti ihmeissään monista asioista, varsinkin silloin, kun oppimista tapahtui. Oppimisen ja ymmärtämisen ilo välittyi lapsista tuokioilla. Hujalan mukaan oppiminen alkaa siitä, kun ihminen huomaa, ettei osaa tai tiedä jotain. Tämä tietämättömyys osoitetaan yleensä kysymyksen muodossa, aivan kuten lapset tuokioilla teki-
vätkin. Lasten kysymykset ja ihmettelut mahdollistivat opettamisen, sillä niihin oli helppo tarttua. Hujala (2011, 32) muistuttaakin, että aikuisen tulee kuunnella lasten käsityksiä, sekä esittää tarkentavia kysymyksiä. Tarkentavilla kysymyksillä voidaan saada selvillä, millä tapaa lapsi selittää tekemänsä havainnon syntyä. Itse koen tarkentavien kysymysten tekemisen tärkeäksi, sillä se mahdollistaa lapsen ajatuksien ja op-

pimisen ymmärtämistä. Tarkentavia kysymyksiä toimintatuokioilla kysyttäessä pääsin aina jonkun verran syvemmälle lapsen esittämään selitykseen.

2.2 Kiusaaminen käsitteenä

Kiusaaminen voidaan usein sekoittaa muihin vastaavanlaisiin termeihin. Harjunkosken (1994, 18) mukaan esimerkiksi leikkimäinen kiusoittelu, voimien mittely ja hännäminen voivat olla joskus vaikeita erottaa itse oikeasta kiusaamisesta. Loppujen lopuksi, jokainen meistä tietää itse parhaiten, milloin omalla kohdalla on kyseessä kiusaaminen, joka loukkaa. Hamarus (2012, 15) kertoo, miten kiusaaminen voidaan normalisoida väittäen, että kiusaaminen on vain osa luonnollista yksilöiden välistä selviytymistaistelua. Näin ajateltaessa kiusaaminen hyväksytään hiljaa ja oletetaan vain, että vahvat selviävät ja heikot sortuvat ja näin ollen kiusaaminen loppuisi. Hamaruksen (2012, 27) mukaan kiusaaminen on piiloinen ilmiö, joka alkaa salakavalasti. Hän sanoo, että itse kiusattu ei ehkä tunnista sitä alkuun kiusaamiseksi, sillä kiusaaminen voi koostua niin pienistä asioista.

Hamaruksen (2012, 37) mukaan kiusaaminen on ilmiönä vanha, mutta itse kiusaamisen keinot ovat muuttuneet. Käsitteet kiusaamisesta ja siitä, mitä se on, voi juontua paljolti omista kokemuksistamme - esimerkiksi siitä, mitä olemme nähneet, kuulleet ja kohdanneet. Harjunkoski (1994, 19) käyttää kiusaamista kuvaavana terminä negatiivisia tekoja. Negatiiviset teot tarkoittavat hänen mukaansa niitä tekoja, joilla halutaan tahallaan tuottaa toiselle epämiellyttävä olo, tai jopa vammoja. Keinoina käytetään sanoja, kuten uhkailua, pilkkaamista, nimittelemistä ja hännäämistä. Sanojen lisäksi kiusaajan keinot voivat olla fyysiset: tönimistä, potkimista, lyömistä ja nipistelemistä. Kiusaajien elekieli ja ilmeet voivat myös aiheuttaa mielipahaa kiusatulle ja aiheuttaa jopa joukon ulkopuolelle jäämisen.

Hamarus (2008, 12) kuvailee kiusaamista määritelmänä seuraavanlaisesti: ”Kiusaamisesta on olemassa erilaisia määritelmiä. Ehkä yleisin, varsinkin tutkimuksissa käytetty määritelmä kuvaa kiusaamisen pitkäaikaisena, toistuvana henkisenä, ruumiillisena tai sosiaalisena väkivaltana, jonka kiusaajat kohdistavat yhteen kiusattuun.” Ja sitäkin kiusaaminen on jo pienten lasten parissa. Päiväkodissa näkee paljon lapsia, joita kiusataan päivästä toiseen - ja on kiusattu jo pitkään, esimerkiksi erilaisten vaatteiden tai ulkonäön perusteella. Päiväkoti-ikäiset lapset taitavat sosiaalisenkin väkivallan, johon

näen kuuluvan muun muassa kiusatun lapsen yksin jättämisen parin tai ryhmän valinnoissa ja leikeissä. Kiusaava lapsi saattaa kuiskutella kiusatusta muille päiväkodin lapsille ilkeyksiä ja näin saada kiusaamisporukan kasvamaan.

Miksi kiusaajat sitten kiusaavat? Hamaruksen (2012, 43) mukaan kiusaaja hakee asemaa ryhmässä. Taustalla voi mahdollisesti olla pelko yksinjäamisestä. Kiusaaminen voi olla tapa hankkia tunnustusta. Kiusaaja yrittää pönkittää asemaansa kiusaamalla muita. Hamaruksen mukaan kiusaaminen vahvistaa kiusaajaryhmää. Tällaisessa ryhmässä Hamaruksen sanoin kiusaaminen raamittaa sosiaalisen kanssakäymisen, mutta kiusaajat voivat myös pelätä. He voivat olla halukkaita puolustamaan kiusattuja, mutta pelkäävät itse joutuvansa kiusatuiksi. Hamarus (2012, 44) on koonnut listan syistä, jonka takia kiusataan. Listan asiat ovat jollakin tavalla liitoksissa kulttuurisiin arvostuksiin. Kiusaamisen syy voi olla mikä tahansa, mutta tässä Hamaruksen listalta joitakin esimerkkejä: ulkonäkö tai käyttäytyminen, sairaus tai vamma, uskonto ja maailmankatsomus, sukupuoli suuntautuminen, nolot tapahtumat tai perheeseen liittyvä ominaisuus. Tämän listan mukaan kiusaamista voi aiheuttaa siis melkein mikä tahansa tekijä, joka ei vain miellytä kiusaajaa.

2.3 Kiusaaminen päiväkodissa

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Folkhälsan (2010) toteuttivat Sosiaali- ja Terveysministeriön rahoittaman Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa -hankkeen vuosina 2009–2010. He tutkivat, miten kiusaaminen näyttäytyy suomalaisessa päiväkodissa ja millaista kiusaaminen on ilmiönä päiväkodissa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton hankkeessa (2010) selvitettiin kattavasti muun muassa, mitä kiusaaminen lasten ja työntekijöiden mukaan on, mikä on kiusaamista ja mikä ei, millaista kiusaamista päiväkodissa ilmenee, missä ja milloin, vertaissuhteista, leikki-tilanteessa kiusaamisesta, sukupuolieroista kiusaamisessa sekä puuttumisesta ja selvittämisestä. Hanke on selvittänyt kattavasti ja monipuolisesti kiusaamista ilmiönä sekä sitä, miten ja voidaanko kiusaamista ennaltaehkäistä.

Päiväkodissa kiusaaminen on yleensä fyysistä ja verbaalista väkivaltaa. Kiusaamista voi olla leikin ulkopuolelle jättäminen tai se, ettei ole kavereita samalla tavalla kuin muilla ikäisillään ryhmässä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2010, 11) Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa -hankkeessa eräs 5-vuotias tyttö kuvasi

kiusaamista seuraavanlaisesti: ”Ville kiusaa kun se sanoo että se ampuu mua ja tähtää...” Muissa esimerkeissä ilmeni myös paljon sanallista väkivaltaa, mutta fyysinen väkivalta ja kiusaaminen tuntuvat olevan suuremmassa ja selkeämmässä roolissa lasten käsitellessä kiusaamista. Lähes kaikki selvityksessä mukana olleet lapset kertoivat joskus olleensa kiusattuina tai nähneensä kiusaamista. Työntekijät kuvasivat kiusaamisen johtuvan esimerkiksi siitä, että toiset lapset eivät pidä toisen vaatteista tai hiuksista. Heidän mukaansa näkyviä kiusaustapoja ovat myös leikissä huonompaan rooliin jatkuvasti jättäminen, sekä määräily ja lahjonta niin sanotun suosion saavuttamiseksi ja joukkoon pääsemiseksi.

Ahon (1997, 234) mukaan kiusaaja on sellainen henkilö, joka tahallisesti satuttaa kavereitaan suhteellisen säännöllisesti, psyykkisesti tai fyysisesti. Hänen mukaansa kiusaajaa voi kuvata seuraavanlaisilla sanoilla; dominoiva, itsekeskeinen, epäreilu, riidanhaluinen ja pelätty. Ahon mielestä kiusaajat dominoivat ja käyttävät valtaansa kiusataksaan itse ja saadakseen muutkin kiusaamaan kiusattua lasta. Ahon mukaan häntä saatetaan pelätä ja tämän takia tehdään, niin kuin hän käskee, jottei itse saataisi rangaistusta tai jouduttaisi kiusatuksi.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2010) Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa - julkaisussa todetaan, että pojat ovat tyttöjä useammin kiusattuina ja kiusaajina. Tästäkin voidaan olla montaa mieltä; toiset sanovat, että kiusaamista tapahtuu ihan yhtä paljon tyttöjen ja poikien parissa sukupuolta sen enempää katsomatta. Kiusaamisen määrittelyä ja huomaamista tietysti vaikeuttaa epäsuoran kiusaamisen huomaaminen, huomataanko sitä edes? Mannerheimin Lasten-suojeluliiton (2010, 38) Kiusaavatko pienetkin lapset -selvityksessä selitetään poikien kiusaamista näin: ”Höistadin (2005) mielestä poikien ja tyttöjen erilaiset tavat kiusata voivat johtua siitä, että vanhemmat kohtaavat heidän aggressionsa eri tavalla. Pojille on usein sallitumpaa purkaa aggressiotaan, esimerkiksi leikkimällä kovaäänisesti ja olemalla hieman töykeitä muiden seurassa.” Tyttöjä puolestaan kasvatetaan olemaan kohteliaita, hiljaisia ja ystävällisiä ja jos he käyttäytyisivät ja leikkisivät yhtä aggressiivisesti kuin pojat, heitä nuhdeltaisiin. Tytöt voivat olla hiljaisia, mutta osaavat jo varhain selän takana puhumisen ja toisten syrjimisen. Pojat kiusaavat suoraan ja selkeästi, kun taas tytöt osaavat epäsuoran kiusaamisen, joka saattaa jäädä aikuisilta usein huomaamatta. Koskisen ja Porttilan (2014) mukaisesti voidaan sanoa, että tytöt käyttävät enemmän epäsuoraa kiusaamista kuin pojat. Eli jos halutaan stereotyyppisesti jakaa kiusaamisen alueet tyttö-

jen ja poikien roolien sisäisiksi, voidaan sanoa, että pojat ovat niitä, jotka heiluttavat nyrkkejä ja tytöt niitä, jotka puhuvat pahaa selän takana.

Kiusaavatko pienetkin lapset -dokumentissa Kirves ja Stoor-Grenner (2010, 21) kertovat, miten kiusaaminen yleensä tapahtuu niin sanottujen vapaiden leikkien aikana, sisällä tai ulkona. Lapsien mukaan kiusaamista tapahtuu silloin, kun aikuisilla on kiire tai he eivät vain ole näkemässä. Kiusaaminen voi olla vaikeasti havaittavissa, vaikka aikuinen olisi paikan päällä, esimerkiksi nukkumatilanteissa tapahtuu usein kiusaamista, jota aikuinen ei näe tai huomaa. Kiusaaminen näissä tilanteissa on usein toisen unen häirintää, esimerkiksi ilmeitä ja ääniä tehden.

Olen itsekin huomannut, miten kiusaamista ilmenee erityisesti vapaanleikin aikana, jolloin lapset saavat useimmiten itse päättää, kenen kanssa leikkivät, mitä leikkivät ja missä. Juuri näissä tilanteissa lasten on helppo jättää toisia joukon ja leikin ulkopuolelle, leikkiä vain omien ystäviensä kanssa ja syrjiä kiusattuna olevaa. Aikuiset eivät ehdi huomata ja nähdä, kaikkea mitä päiväkodissa päivän aikana tapahtuu. Selän takana ehtii päivän aikana tapahtumaan paljon pieniä ja suurempiakin asioita, joista vain osa voi kantautua aikuisen tietouteen.

2.4 Kiusaamisen ennaltaehkäisy lapsiryhmässä

Kiusaamisen ehkäiseminen on tärkeä ja jokaisessa päiväkotiryhmässä huomioon otettava asia. Kirves (2011, 22) kertoo, miten tavat ja keinot kiusaamisen ehkäisemiseksi valitaan aina kunkin lapsiryhmän tarpeiden mukaisesti. Ryhmien väliset tarpeet voivat vaihdella riippuen lasten sosiaalisista taidoista, ryhmän dynamiikasta sekä yksittäisten lasten tarpeista. Myös lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutussuhde vaikuttaa kiusaamista ehkäisevien keinojen valintaan. National Education Association (2015) on koonnut kymmenen askeleen listan kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja pysäyttämiseksi: 1) huomioi, 2) älä sivuuta, 3) kun näet jotain, tee jotain, 4) pysy tyyneenä, 5) kohtaa yksittäinen lapsi, 6) älä selvitä asiaa heti paikan päällä, 7) sivullisetkin ovat vastuussa, 8) kuuntele - älä tuomitse etukäteen, 9) pyydä asianmukaista ammattiapua, sekä 10) opettele käsittelemään kiusaamistilanteita. Nämä ovat hyviä muistutuksia siitä, miten kiusaamistilanteissa pitäisi toimia aina.

Kirves (2011, 23–45) puolestaan on korostanut seitsemää huomioon otettavaa asiaa kiusaamisen ehkäisemiseksi: 1) turvallista ilmapiiriä, 2) sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja, 3) leikin havainnointia/ohjaamista sekä siihen osallistumista, 4) tapa - ja moraalikasvatusta, 5) lapsen itsetunnon vahvistamista, 6) lasten osallisuutta sekä 7) tasa-arvon edistämistä. Jokaisen näistä olen ottanut huomioon opinnäytetyöni toiminnallista osuutta suunnitellessani. Seuraavissa kappaleissa avaan näitä seitsemää asiaa vähän teoreettisesti.

1) Turvallinen ilmapiiri

Turvallisen ilmapiirin lähtökohtana ovat työyhteisön aikuissuhteet ja tapa jolla aikuiset kohtaavat työpaikalla toisiaan. Turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri on edellytys sille, että ryhmässä voi tapahtua myönteistä yhteistoimintaa. Lasten on tunnettava, että heitä arvostetaan ja kunnioitetaan. Aikuisen tulee auttaa lapsia ja olla lapsille läsnä, sekä jokaisella lapsella tulisi olla yksi turvallinen kiintymyssuhde ryhmässä. Jotta kiusaamista ei ilmenisi ja ryhmässä olisi turvallista, tulee esimerkiksi päivähoiton työntekijöiden asettaa lapsille rajat siinä, mikä on oikein ja mikä väärin, mikä on hyväksyttävää ja mikä puolestaan ei. (Kirves ym. 2011, 23.) Tässä opinnäytetyössä rakensin turvallista ilmapiiriä olemalla itse turvallinen ja luotettava aikuinen lapsille. Olin lapsille tukena ja turvana, heidän sitä tarvitessaan.

2) Sosiaaliset ja emotionaaliset taidot

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan niitä taitoja, joita lapsi tarvitsee voidakseen olla vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Emotionaalisiksi taidoiksi kutsutaan esimerkiksi kykyä ymmärtää ja huomata omia tunteitaan ja lukea muiden tunteita. Lapsen omates- sa hyvät sosiaaliset ja emotionaaliset taidot, on lapsi kykeneväinen yhteistoimintaan muita paremmin. (Kirves ym. 2011, 24.) Tässä opinnäytetyössä käytetyt luovat menetelmät tukivat lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Luovien menetelmien avulla pohdimme esimerkiksi sitä, miltä kiusaaminen ja nimittely tuntuvat jokaisesta itses- tään.

3) *Leikin havainnointi ja ohjaaminen sekä siihen osallistuminen*

Kun lasten leikkejä aletaan sivusta havainnoida, saadaan kattavasti tietoa lasten välisistä sosiaalisista suhteista, lapsiryhmän dynamiikasta sekä yksittäisten lapsien vuorovaikutussuhteista muiden lasten kanssa. Ulkopuolinen havainnointi mahdollistaa tilanteiden oikein näkemisen. Lasten leikin ohjaaminen ja siihen osallistuminen puolestaan antavat esimerkiksi päiväkodin työntekijälle mahdollisuuden vaikuttaa leikissä syntyviin roolijakoihin ja leikin kulkuun. Työntekijä voi näin ollen huolehtia, että jokainen lapsi pääsee haluamaansa rooliin leikissä vuorollaan, sekä ettei ketään suljeta aina ulkopuolelle. (Kirves ym. 2011, 33–34.) Tässä opinnäytetyössä toiminnan suunnittelu ja toteutus perustui havainnointiin, jota tein kahden viikon ajan. Toiminta suunniteltiin perustuen vahvasti lasten käyttäytymiseen ja lapsille mieluisiin tapoihin toimia ja tehdä asioita.

4) *Tapaja moraalikasvatus*

Tapakasvatus on keino, jolla lapselle opetetaan, miten toiselle ihmiselle puhutaan ja kuinka käyttäytyään, ettei loukata toisia. Lapsen opettellessa sääntöjä ja tapoja, on aikuisen malli tärkeässä osassa. Tässä vaiheessa lapsi tarkkailee ympärillään olevia aikuisia, joten on tärkeää kiinnittää huomiota aikuistenkin väliseen vuorovaikutukseen. Joten aikuisten on tärkeä muistaa, että arvostava ja välittävä malli välittyy suoraan lapsille. Pohjana kiusaamisen ehkäisyssä toimii lapsen kyky asettua toisen ihmisen asemaan, kyky empatiaan, joka puolestaan edellyttää moraalin kehittymistä. Pienten lasten moraalit kehittyvät arkipäivän tilanteissa ja niiden mallien seurauksena, joita lapsi arjessa saa muilta ihmisiltä. (Kirves ym. 2011, 35.) Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli juuri opettaa, mikä on oikein ja väärin. Lapsien kanssa pohdittiin ja keskusteltiin kiusaamisesta ja miltä se tuntuu kiusatusta. Opeteltiin yhdessä sitä, mitä kaverille saa tehdä ja mitä ei. Puhuimme myös anteeksi pyytamisestä.

5) *Lapsen itsetunnon vahvistaminen*

Lapsen ympärillä olevat ihmissuhteet rakentavat lapsen itsetuntoa. Läheisistä ihmissuhteista saadut kokemukset määrittelevät paljolti sen, millaisia ihmissuhteita lapsi itse haluaa ja tulee luomaan tulevaisuudessa. Lapsesta huolehtivat aikuiset ovat tässä kohtaa tärkeässä roolissa, sillä läheiset ihmissuhteet usein ovat niitä, joiden pohjalta

lapset alkavat rakentamaan oppimansa mukaisia ihmissuhteita. Jotta lapsen itsetunto vahvistuisi, on lasta muistutettava siitä, että hän on hyvä sellaisena kuin hän on, omine tarpeineen, tunteineen ja kaikkine ajatuksineen. (Kirves ym. 2011, 37.) Luovien menetelmien tuokioilla voitiin tukea lapsen itsetuntoa. Lapset saivat tuntea, miten heistä välitetään. Lapsia ja heidän mielipiteitään arvostettiin ja heitä kuunneltiin jokaisella tuokiolla.

6) Lasten osallisuus

YK:n lasten oikeuksien sopimus (YK, 1989/2010) pitää sisällään kolme lapsen perusoikeutta: oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan, oikeus riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista sekä oikeus osallistua ja tulla kuulluksi kaikissa itseään koskevissa asioissa. Näiden lisäksi erityisesti varhaiskasvattajia velvoittavia periaatteita ovat seuraavat: kaikki lapset ovat tasa-arvoisia, lapsen etu on ensisijainen kaikessa päätöksenteossa, lapsella on oikeus hyvään elämään sekä lapsen näkemykset on otettava huomioon. Osallisuuden käsite on laaja ja moniulotteinen ja sen määrittely voi olla vaikeaa. Jokaisessa päiväkotiryhmässä ja arjessa osallisuus kuitenkin ilmenee jollain tapaa, yhtä ainoaa oikeaa tapaa ei osallisuuden toteuttamisessa ole. (Kirves ym. 2011, 40.) Tässä opinnäytetyössä lasten osallisuus toteutettiin suunnittelemalla lapsilähtöistä toimintaa ja ottamalla lasten mielenkiinnon kohteet huomioon toiminnan toteutuksessa.

7) Tasa-arvon edistäminen

Samat oikeudet, velvollisuudet ja mahdollisuudet on taattava kaikille sukupuolesta riippumatta, jotta tasa-arvo toteutuisi. Usein huomaa, että aikuiset kohtelevat lapsia erilaisin asentein, riippuen siitä onko kyseessä tyttö vai poika. Yleensä tämä tapahtuu suurimmaksi osaksi tiedostamatta, mutta se kuitenkin vaikuttaa lasten kehitykseen. Jos lapsi rikkoo omalle sukupuolelleen tyypillisiä normeja, on mahdollista, että tämä lapsi joutuu kiusaamisen uhriksi. Tämän takia kasvattajan tai muun aikuisen on tärkeä pohdita omaa asennettaan sukupuolirooleihin, jotta hän voisi toimia tasa-arvoisesti kaikkia lapsia kohtaan. (Kirves ym. 2011, 43–44.) Tasa-arvon edistäminen huomioitiin tässä opinnäytetyössä, esimerkiksi keskustellessamme erilaisuudesta. Keskustelimme muun muassa siitä, miten erilaisuus on hyväksyttävä asia, sillä kaikki ovat erilaisia.

2.5 Lapsilähtöisyys

Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan pedagogista suuntausta, jossa opetuksen ja kasvatuksen menetelmiä lähestytään lapsen näkökulmasta, lapsen silmin. Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että lapsi nähdään lapsena ja muun muassa sitä, että lapselle annetaan tilaa toimittaessa, jotta lapsi saa vapaasti toteuttaa itseään. Jotta lapsi saa olla lapsi lapsen maailmassa, on aikuisen pystyttävä olemaan aikuinen. Jantusen (2011, 10) mukaan aikuinen asettaa rajat, joista pidetään kiinni ja joista ei neuvotella. Rajojen vastapainoksi lapsen annetaan havainnoida ja tutkia itseään, ympäristöään ja omaa osaamistaan.

Pulkkisen (2005, 62) mukaan lapsilähtöisyys tarkoittaa lapsen kehityksen tuntemusta sekä sen tukemista kyseiseen ikäkauteen sopivilla vaikutteilla. Eli lapsilähtöisyys ei tarkoita lapsen ehdoilla toimimista, vaan enemmänkin aikuisen vastuullisuutta ja lapsen tarpeiden huomiointia. Viittala (2006, 108) puolestaan kuvailee lapsilähtöistä toimintaa siten, että lasten kanssa opittavat asiat sisällytettäisiin lapsille merkityksellisiin ja mielekkäisiin toimintoihin arjessa. Hänen mukaansa lasten omat mielenkiinnon kohteet ovat motivoivia oppimisen työkaluja. Viittalan mukaan lapsilähtöisyys voi yksinkertaisimmillaan olla sitä, kun lapselle annetaan vaihtoehto valita erilaisista mahdollisuuksista ja myös sitä, kun aikuinen tarttuu ohjatuilla tuokioilla lapsen antamaan pieneen vihjeeseen. Hänen mukaansa lapsia täytyy opettaa tuomaan ajatuksiaan julki, aikuisia puolestaan kuuntelemaan niitä.

Isoissa lapsiryhmissä lapsilähtöisyys voi olla vaikeaa saavuttaa, mutta kun lapset jaetaan esimerkiksi päiväkodeissa pienempiin ryhmiin, lapsilähtöisyyteen perustuva toiminta mahdollistuu. Jantusen (2011, 10) mukaan toiminta perustuu lapselle ominaiseen tapaan toimia, eli yhdessä liikutaan, leikitään, tutkitaan ja koetaan taiteellisia elämyksiä. Joskus lapsilähtöinen toiminta voi tarkoittaa aikuisen poistumista hetkellisesti omalta mukavuusalueeltaan, jotta lapsi saa vapauden toteuttaa itseään ja aikuisesta hullultakin tuntuvia asioita ja ideoita.

Tässä opinnäytetyössä lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan lapsen kokemuksiin ja toimintaan pohjaavaa oppimis- ja opettamisprosessia. Järvisen (2009, 35) mukaan lapsilähtöinen kasvattaja suunnittelee toiminnan niin, että se on lapsille merkityksellinen kokemus. Hänen mukaansa lapsilähtöinen kasvattaja kunnioittaa lasta yksilönä, kenellä

on omat tunteet, kiinnostuksen kohteet, ajatukset, mielipiteet, vahvuudet ja myös kehittämistarpeet. Näitä lasten mielipiteitä, ajatuksia ja tunteita otin jokaisella tuokiolla huomioon. Lapset saivat rohkeasti kertoa omia mielipiteitään, tarinoitaan ja ajatuksia toimintatuokioilla, vaikka ne eivät aina liittyneet aiheeseemme. Tuokioiden kesto oli riippuvainen lasten jaksamisesta ja kiinnostuksesta aihetta kohtaan. Esimerkiksi pienet välirentoutukset pidettiin silloin, kun lapset sitä eniten tarvitsivat. Myös lapset saivat välillä keksiä omia pieniä jumppaliikkeitä, joita teimme toiminnan ohessa. Jumppatuokioita ei ollut suunniteltu etukäteen, vaan niiden tarve lähti lapsista ja heidän kiinnostuksestaan. Oli paljon tilanteita, joissa suunnittelemani toteutustapa muuttui niin, että toteutus kohtasi aiottua enemmän lasten kiinnostuksen ja osaamisen kanssa. Opituaani tuntemaan lapsia paremmin, osasin myös ottaa entistä enemmän huomioon lasten toiveita toimintatuokioita toteuttaessa. Järvisen (2009, 35) mukaan on myös tärkeää, että lapsilähtöisyys sisältää tilannehuumoria. On tärkeää osata asettaa rajat sille, mistä saa tai ei saa laskea leikkiä. Tuokioilla halusin vallitsevan rentoutuneen ja positiivisen tunnelman, välillä jopa ”hassuttelevan”, sillä kiusaaminen asiana oli niin raskasta. Asioita käsiteltiin positiivisella asenteella, mutta ohjaajana minun tuli osata vetää raja silloin, kun lapset alkoivat nauraa ja pelleillä vakavilla asioilla. Esimerkiksi nimittelynimistä keskusteltaessa lapset eivät ottaneet käytyä asiaa tosissaan, vaan naurivat asialle. Tällöin lapsia tuli muistuttaa, että nimittely ei ole oikeasti naurun aihe.

2.6 Luovat menetelmät

Laxénin (1976) mukaan luova toiminta saa liikkeelle voimavarat, aistit, tunteet, kehon, älyn, sekä mielikuvituksen luomaan jotain uutta. Hänen mukaansa luova toiminta on tarkoituksen mukaista toimintaa, tai leikkiä ja sen tehtävä on luoda tasapainoisia ja sosiaalisia ihmisiä. Luovat menetelmät ovat lapselle luonnollisia tapoja ilmaista itseään silloin, kun sanoja ei synny tai löydy. Lapsi on mielikuvituksen omaava, luova ja utelias, mikä tukee monipuolisten menetelmien kokeilemistä ja käyttämistä. Hurmeen (2011, 13, 14) mukaan parhaimmillaan luovien menetelmien ja taiteen käyttö on lapsille kuin leikkiä; se on tavoitteetonta, aikuisten vaatimuksista vapaata ja itsestään ohjautuvaa. Hänen mukaansa tärkeintä onkin antaa lapsen tekemiselle tilaa ja aikaa sekä ihmetellä asioita yhdessä lapsen kanssa.

Usein, kun lapselle antaa mahdollisuuden vapaaseen toteutukseen, on lopputulos kiinnostavampi kuin aikuisen mallista tehty. Lapsen pienikin tuotos voi pitää sisällään

paljon enemmän, mitä aikuinen siitä päällisin puolin näkee. Jo yksi kuva voi pitää sisällään vaikeankin tarinan tai asian. Siksi kuvien ym. sellaisten tuotosten avaaminen yhdessä lasten kanssa on tärkeää, jotta lapsen ajatukset tulevat kuulluksi. Solatie (2009, 32) on mielestäni kiteyttänyt luovan työskentelyn upeasti: ”Luovuudessa ei ole oikeaa eikä väärää, vaan lukuisia erilaisia tapoja tehdä asioita. Ne kaikki saattavat johtaa erilaisiin lopputuloksiin.” Luovat menetelmät ovat mielestäni oiva tapa toteuttaa lapsilähtöistä toimintaa, joka on osa tämän opinnäytetyön toiminnallisia tuokioita.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2015) sivuilla kerrotaan taidelähtöisten menetelmien vaikutuksesta. Siellä kerrotaan, miten taide - ja kulttuurilähtöiset menetelmät eivät ole millään tapaa ikäsidonaisia, vaan niiden kohderyhmä on laaja. Taidelähtöiset menetelmät rakentavat aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta. Parhaimmillaan tällaisten menetelmien käyttäminen on ihmisille merkityksellistä, itsetuntoa vahvistavaa ja voimaannuttavaa. Yhteiset kokemukset ja elämykset voivat toimia oppimisen lähteinä ja samalla auttaa jäsentämään todellisuutta.

Tässä opinnäytetyössä luovat menetelmät tarkoittavat vaihtoehtojen etsimistä. Solatien (2009, 20) mukaan luovuus on juuri tätä: vaihtoehtojen etsimistä, uusien näkökulmien oivaltamista ja erilaisten keinojen kokeilua. Halusin rakentaa luovien menetelmien avulla uuden tavan ennaltaehkäistä kiusaamista päiväkodissa. Erilaisia luovia menetelmiä käyttämällä kasasin pedagogisen toimintapohjan (Liite 3), joka koostuu kiusaamisen käsittelystä erilaisten suunnittelemini luovien menetelmien avulla. Käyttämiäni luovia menetelmiä pedagogisessa toimintapohjassa ovat sadun kertominen, sadutus, näytteleminen sekä piirtäminen. Halusin löytää sopivia luovia menetelmiä, joiden avulla kiusaamisen käsittely ja puheeksi ottaminen olisi lasten kanssa luonnollista ja lapsilähtöistä. Solatien (2009, 20) mukaan luovuus on kykyä luoda uutta, sen sijaan, että matkisi vanhaa. Se on kykyä löytää yhteyttä uusien ja odottamattomien asioiden välille. Juuri tämän halusin tehdä: luoda uutta vanhojen toimintatapojen tilalle. Halusin yhdistää luovan toiminnan monet mahdollisuudet vaikean aiheen käsittelyyn, ja mielestäni onnistuin tässä hyvin. Toimintatuokioiden olivat monipuolisia ja valitsemani luovat menetelmät lapsille mieluisia. Oman kokemukseni mukaan luovien menetelmien käyttö ”pehmensi” kiusaamisasian vaikeutta, samalla pitäen positiivista tunnelmaa yllä tuokioiden ajan.

3 MENETELMÄT JA TOTEUTUS

3.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Vilka ja Airaksinen (2004, 51) kuvailevat ammattikorkeakoulussa toteutettavan opinnäytetyön parhaimmillaan antavan opiskelijalle aineksia tulevaisuuteen, sekä itse työelämään, joka valmistuvaa odottaa. Heidän mukaansa opinnäytetyöprosessi tukee opinnäytetyön tekijää ymmärtämään valitsemaan aiheitaan ajankohtaisemmin, käytännönläheisemmin ja työelämälähtöisemmin. Opinnäytetyön tekeminen on iso ammatillisen kasvun paikka. Samojen kirjoittajien Toiminnallinen opinnäytetyö -kirjassa (2003, 10) he perustelevatkin asiaa sillä, miten ammattikorkeakoulussa annetun koulutuksen tavoitteena on opiskelijan kouluttaminen oman alansa ammattilaiseksi. Valmistuttua on oltava valmis kohtaamaan työelämä.

Opinnäytetyötä suunniteltaessa on valittava tutkimuksellisen ja toiminnallisen opinnäytetyön välillä. Oman opinnäytetyöni toteutustavaksi valitsin toiminnallisen tavan. Vilkaa ja Airaksista (2003, 9) lainatakseni: ”Toiminnallinen opinnäytetyö tavoittelee ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä.” Eli toisin sanoen toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyy käytännössä tekeminen ja toteuttaminen sekä siitä raportointi. Toiminnallisen opinnäytetyön tulisi osoittaa valmistuessaan opiskelijan alan tietojen ja taitojen hallintaa.

3.2 Havainnointi toteutuksen taustalla

Havainnoinnin pääidea on Ronkaisen (2011, 115) mukaan se, että tutkittavasta ilmiöstä kerätään tietoa sen luonnollisessa ympäristössä. Hänen mukaansa havainnointi jaetaan ulkopuoliseen havainnointiin ja osallistuvaan havainnointiin. Osallistuvassa havainnoinnissa havainnoija on joko tutkijan tai jonkun muun roolissa. Jotta havainnointi onnistuisi systemaattisesti, on tärkeää kirjata havainnot talteen. Ronkaisen (2011, 115) mukaan on hyvä suunnitella havainnointilomake ja pitää kenttäpäiväkirjaa. Hänen mukaansa on myös tärkeää muistaa etukäteen päättää, mitä havainnoidaan, jottei havainnoitava aihealue pääse paisumaan.

Vilkan (2005, 179, 181, 182) mukaan taas havainnointi on tutkimusaineiston keräämisen tapa, jonka muotoja ovat osallistuva havainnointi ja tarkkailu. Osallistuva havainnointi tarkoittaa hänen mukaansa sitä, kun havainnoija osallistuu tutkittavan yhteisön toimintaan samalla havainnoiden tutkittaviaan. Osallistuva havainnointi sisältää piilohavainnoinnin, jossa tutkija osallistuu tutkittavan elämään, mutta tutkittavat eivät tiedä olevansa sillä hetkellä tutkimuksen kohteena. Myös sitä, kun tutkija osallistuu kohteensa toimintaan muista kuin tutkimuksellisista syistä, kutsutaan piilohavainnoinniksi. (Vilka 2005, 182.)

Lapsiryhmän osallistuva havainnointi

Lapsiryhmän toimintaa havainnoidessa sopiva havainnointitapa on osallistuva havainnointi, jota itsekin käytin havainnoidessani. Osallistuvassa havainnoinnissa Vilkan (2005, 120) mukaan tutkijalla on rooli, jossa hän tekee havainnoita ollessaan tutkittavien kanssa vuorovaikutuksessa. Eli lapsiryhmää havainnoidessa ollaan luonnollisesti mukana päivähoiton arjessa ja seurailaan huomaamattomasti lasten käyttäytymistä havainnoitavan aiheen mukaisesti. Puolestaan Ruoppila (1999, 222) kuvailee osallistuvaa havainnointia sellaiseksi, jossa tutkija tarkkailee omia reaktioitaan, sekä muiden reaktioita, samalla tuntien itsensä sekä osalliseksi, että ulkopuoliseksi. Hänen mukaansa tutkija ilmaisee tiedostetusti sen, mikä muilta voi jäädä huomaamatta. Osallistuva havainnointi on jatkuvaa ja intensiivistä, ulkopuolisesta helpolta kuulostavaa. Siksi kyseinen havainnointitapa kysyykin havainnoijalta tarkkaavaisuutta ja uteliaisuutta, jotta hän pystyy huomaamaan yksityiskohtia, joita normaalisti arkielämässä sivuutetaan. (Ruoppila, 1999,222.) Tämän mukaan havainnoidessani minun tuli osata ottaa huomioon itseni vaikutus lasten tekemiseen ja toimimiseen. Minun piti myös tarkkaavaisesti tarkkailla lapsia, jotta näkisin asioita, joita ehkä arkielämässä työskennellessämme joskus sivuutamme. Lapsille ei kerrottu, että havainnoin heitä. Tekemäni havainnointi oli piilohavainnointia.

Ronkainen (2011, 115) muistuttaa havainnoinnin kannalta eräästä tärkeästä asiasta. Hänen mukaansa on tärkeää pitää erillään havainnoijan tulkinnat ja kokemukset. Havainnot tulee tehdä mahdollisimman suoraan, ilman erillistä tilanteen analyysia. Lapsiryhmää havainnoidessa voi haasteeksi koitua se, huomaanko tapahtuvaa kiusaamista. Tämän takia tässä opinnäytetyössä havainnot kirjattiin samalla hetkellä kun asia tapahtui, eikä myöhemmin.

Havainnointimatriisi kiusaamisesta

Havainnointimatriisilla tarkoitetaan Vilkan (2005, 179) mukaan tietynlaista taulukkoa, jossa havainnointiaineisto on muutettuna numeroiksi analysointia varten. Eli esimerkiksi havainnoinnin koskiessa päiväkodissa tapahtuvaa kiusaamista, taulukkoon voidaan nimetä kiusaamisen yleisimmät muodot. Taulukkoon merkitään muistiin aina, mitä on tapahtunut ja kuinka useasti tietyn ajankohdan ajan, esimerkiksi kahden viikon ajan. Kun havaitut mahdolliset kiusaamistilanteet ovat numeraalisesti muistissa, on näistä helppo analysoida tuloksia havainnointi ajanjakson jälkeen. Havainnointimatriisin avulla saadaan numeraalista tietoa tutkimusaiheesta ja se puolestaan mahdollistaa tarpeellisten jatkotoimintojen suunnittelun ja toteutuksen. Näin ollen ryhmän sisäisiin tarpeisiin pystytään vastaamaan parhaiten.

Havainnointimatriisin ja kenttäpäiväkirjan käyttö tässä opinnäytetyössä

Tässä opinnäytetyössä käytin itse tekemääni havainnointimatriisia (Liite 2) ensimmäisen kahden viikon ajan. Merkitsin havaintomatriisiin kaikki havaitsemani kiusaamisen muodot, sekä määrät. Havainnointimatriisi helpotti koko kiusaamisen ilmiön näkemistä. Ruoppila (1999, 229) muistuttaa, että kun havainnointimatriisiin oli kirjattu tarkasteltavat asiat, ei voi lähteä analysoimaan, tai antaa omien ennako-oletusten vaikuttaa havaintoihin. Kirjasin kaiken ilman erillistä tilanteiden analysointia muistiin. Kirjasin ylös vain ne tilanteet, jotka näin itse kokonaisuudessaan.

Kenttäpäiväkirjaa puolestaan kirjoitin useiden viikkojen ajan, johon kirjasin yleisiä huomioitani lasten välisestä kiusaamisesta ja sen ilmenemisestä. Ruoppila (1999, 229) kuvailee kenttäpäiväkirjaa vastaavanlaista asiaa yksinkertaisemmalla sanalla: havaintomuistiinpano. Hän kertoo, että havaintomuistiinpanoja voidaan tehdä havainnoides-
sa tai sitten vasta tilanteiden jälkeen. Myös näiden vaihtoehtojen yhdistäminen on mahdollista, mutta sen mahdollisuus riippuu paljon siitä, mitä tutkitaan ja millaisia tilanteita havainnoidaan. Ruoppila muistuttaa, miten muistiinpanojen kirjoittaminen havainnointitilanteessa katkaisee aina toiminnan. Tällöin jotain havainnoinnille olennaista voi jäädä huomaamatta. Tämän mielessä pitäen, kirjoitin kenttäpäiväkirjaani aina päivän päätteeksi, jotta pystyin keskittymään päiväkodin arjessa tapahtuviin asioihin paremmin hetkessä eläen. Kenttäpäiväkirjaa en liittänyt opinnäytetyöhöni, sillä

siihen tekemäni havainnot olivat tarkkoja, sekä lapset ja päiväkotit olisivat voineet olla niistä tunnistettavissa.

Havainnointi - Ensimmäinen viikko

Ensimmäisellä viikolla havainnoin tarkasti. Ympäristö oli uusi, joten tarkkailin muutenkin ympärilläni tapahtuvia asioita päivittäin oppiakseni mahdollisimman paljon. Ensimmäisen viikon listalle tuli muutamia kiusaamisen ilmenemismuotoja, kuten tönimistä, nimittelyä ja pilkkaamista, ulkopuolelle jättämistä ja toisten leikkien tahallaan rikkomista. Huomioin, että kiusaamista ilmeni useimmiten tiettyjen lasten kohdalla. Näistä kiusaa tekevästä lapsista ryhmän muut lapset tulivat kertomaan ryhmän työntekijöille. Tällaisia tilanteita oli joitakin, että lapset tulivat kertomaan jonkun tönineen, lyöneen tai nimitelleen. Töniminen tapahtui useimmiten poikien leikeissä ja riitatilanteissa, tyttöillä taas kiusaaminen ilmeni useimmiten yksin jättämisenä ja ulkopuolelle sulkemisena. Ulkoilutilanteissa kiusaamisen havainnointi ja huomaaminen oli paljon haastavampaa kuin sisätiloissa. Päiväkodin piha oli niin suuri, että oli mahdoton nähdä kaikki, mitä ympärillä tapahtui. Mutta ulkona kyllä tapahtui paljon tahallista kiusaamista ja vahingossa tapahtuvia sattumuksia, moniin näistä tilanteista puututtiin, mutta paljon jäi myös huomaamatta. Lapset osasivat käyttää hyödykseen niitä tilanteita, kun kukaan aikuinen ei ollut näkemässä. Usein tällaisten tilanteiden jälkeen joku lapsi tuli itkien kertomaan, kuinka joku oli lyönyt tai ottanut kädestä lelun.

Ensimmäisen viikon aikana esiin nousi muutama kiusaamisen ilmenemismuoto, joita ilmeni useasti viikon aikana ryhmässä. Ryhmässä tapahtui tönimistä, nimittelyä ja toisten ulkopuolelle jättämistä leikissä. Näihin puutuinkin itsekin useasti ja näistä lapset tulivat useasti kertomaan ryhmän aikuisille ulkoillessamme ja sisällä ollessamme.

Havainnointi - Toinen viikko

Toisella viikolla havainnoin huomattavasti vähemmän kiusaamista. Tällä toisella viikolla havainnointimatriisiin kertyi muutama asia: töniminen, toisen käskyttäminen, leikkien rikkominen ja nimittely. Kiusaaminen tapahtui edelleen paljon samojen lasten kohdalla, kuin ensimmäiselläkin viikolla. Huomioin, että välillä lasten leikeistä oli vaikea tietää, onko kyseessä tahallinen kiusaaminen vai tahaton leikillään tapahtunut teko. Esimerkiksi poikien leikeissä ilmeni paljon tönimistä ja toisille rumasti sanomis-

ta, mutta usein tilanteeseen itse mennessäni selvisikin, että kyseessä oli leikki poliiseista ja rosvoista. Isommat pojat sanoivatkin sen olevan osa leikkiä, mutta pienemmät mukana olevat pojat eivät aina ymmärtäneet leikkiä ja löivät toisia takaisin puolustaakseen itseään, jolloin syntyi väärinkäsityksiä ja harmia.

3.3 Tuokioiden nauhoittaminen

Nauhoitin kaikki neljä toimintatuokiota. Nauhoittamisen valitsin sen takia, sillä tekemiäni nauhoitusten avulla pystyin jälkepäin palauttamaan mieleeni, mitä tuokioilla oli puhuttu ja tehty, mitä lapset olivat kertoneet ja mistä olimme keskustelleet. Tuokioiden kesto vaihteli puolen tunnin ja tunnin välillä, joten näin hyväksi vaihtoehdoksi nauhoittaa tuokiota alusta loppuun. Tuokioiden nauhoittaminen mahdollisti sanasta sanaan lasten kanssa käydyn keskustelun osittaisen litteroinnin. Kaikkia käymiämme keskusteluja en litteroinut, sillä tuokioilla puhuttiin paljon aiheeseen liittymättömiä asioita. Pystyin kuitenkin hyödyntämään nauhoituksia riittävästi toimintatuokioiden arvioinnissa ilman litterointia, joka olisi ollut oleellinen työvaihe tutkimuksellisen opinnäytetyön analyysissä. Lapsien vanhemmilta pyydettiin asianmukaisesti kirjalliset luvat tuokioiden nauhoitukseen (Liite 1). Ensimmäisillä toimintatuokioilla lapset tutustutettiin nauhoituslaitteeseen, eikä sen käyttö ja mukana oleminen sen jälkeen häirinnyt lapsia lainkaan.

3.4 Toiminnassa käytetyt luovat menetelmät

Opinnäytetyön toiminnallisilla tuokioilla käytin muutamia erilaisia luovia menetelmiä. Käyttämäni menetelmiä olivat 1) sadun kertominen, 2) sadutus, 3) satuhieronta, 4) draama, sekä 5) piirtäminen/kuvataide. Seuraavaksi kerron käyttämästäni menetelmästä ja niiden tarkoituksesta tässä opinnäytetyössä.

3.4.1 Sadun kertominen

Tuovinen (2015, 77) kokoaa sadun tärkeimmät merkitykset lapselle hyvin. Ne antavat lapselle mielihyvän ja ilon hetkiä ja ovat henkistä ravintoa. Sadut antavat lapselle mahdollisuuden käsitellä ja sulatella omaan elämään liittyviä asioita ja antavat sisäistä voimaa. Saduilla on myös taipumus auttaa lapsia löytämään tie tunteisiin ja käsittelemään niitä. Tuovinen osuu mielestäni asian ytimeen todetessaan, että sadut ovat oike-

asti piilotajuista viestintää ja ne avaavat kuulijalleen tietä uusiin kokemuksiin ja ratkaisumalleihin.

Sadut ovat monelle mieluinen muisto lapsuudesta. Satuja on kuunneltu pienenä lapsena ja myöhemmin satujen kertomisen perinnettä on jatkettu kertomalla niitä omille lapsille ja lapsenlapsille. Sadut voivat olla vaikka kirjasta luettuja tai itse keksittyjä. Ylösen (2002, 23) mukaan sadut perustuvat mielikuvitukseen, eikä satujen tapahtumaaikaa, paikkaa tai henkilöiden ikiä kerrota.

Saduissa on monenlaisia erilaisia ulottavuuksia, joita jokainen ihminen ymmärtää eri tavalla. Ylönen (2002, 23) kertoo, että yleisesti satujen keskeinen tehtävä on ilahduttaa, mutta ne voivat myös lohduttaa ja rohkaista sekä auttaa eettisesti arvokkaiden asioiden oppimisessa. Hän myös kertoo siitä, miten aikuisen ja lapsen välinen keskustelu ja pohtiminen sadun eettisten ongelmien ratkaisemisesta ovat lapselle hyödyksi. Tämä hyöty voi näkyä myöhemmin lapsen rakentaessa omaa arvomaailmaansa.

Opinnäytetyössäni olennaisimmaksi osaksi nousi sadun kertominen, joka toistui jokaisella ohjaamallani toimintatuokiolla. Valitsin sen opinnäytetyöni yhdeksi menetelmäksi, koska sadut ovat opettaneet itselleni pienenä paljon, muun muassa oikean ja väärän erottamisesta. Lisäksi ne ovat olleet pehmeä tapa opetella kohtaamaan elämässä tapahtuvia vaikeita asioita, kuten ystävien kanssa riitely. Sadut ovat useimmiten lapsille olennainen osa päiväkodin päivärytmiä, joten koin sadun kertomisen luonnolliseksi valinnaksi kohderyhmälle tässä opinnäytetyössä. Sadut olivat itse kirjoittamiani. Itse kirjoittamieni satujen lisäksi käytin valmiita lyhyitä satuja Satuhieronta- kirjasta (2014) toimintatuokioideni välirentoutuksissa lapsiryhmän kanssa. Myös lapset pääsivät itse saduttamaan yhdellä tuokiostani.

3.4.2 Sadutus

Sadutus on psykologi Riihelän kehittämä menetelmä. Tuovinen (2014, 79) kertoo, että menetelmän avulla aikuinen voi asettua kuuntelemaan sitä, mitä lapset ajattelevat. Hänen mukaansa sadutus mahdollistaa lasten vapaan tarinoinnin, kun kertomista ei ohjatakaan millään tehtävillä tai kysymyksillä. Sadutus antaa lapsille kuulluksi tulemisen kokemuksen.

Palosen (2007, 29) Sadutus- ovi luottamukseen ja vuorovaikutukseen - artikkelissa kerrotaan hyvin sadutuksen pääidea. Sadutuksen ideana on kirjoittaa lapsen vapaasti kertoma tarina sanasta sanaan ja lukea se lapselle. Lapsi saa luettaessa korjata satuaan halutessaan. Sadutus voi antaa lapselle tunteen siitä, että hän saa puhua siitä mistä itse haluaa, ja mikä hänelle itselleen on tärkeää. Lapsen kertoessa asioita, joiden hän uskoo olevan aikuiselle epämieluisia, on aikuisen tärkeää kirjoittaa nämäkin asiat sanasta sanaan. Kun satua tai tarinaa aletaan lukea, ja lapsi huomaa aikuisen kunnioittaneen ja kirjoittaneen kaiken hänen sanomansa, hän voi tuntea luottavansa kyseiseen aikuiseseen, jolloin aikuinen onnistuu ansaitsemaan lapsen luottamuksen.

Sadutuksessa on tärkeää antaa lapselle paljon aikaa, eikä lasta saa alkaa ohjailemaan, sillä muuten lapsen oma tuotos voi jäädä vähäiseksi. Vuokko Hurmeen (2011, 29) mukaan sadutus on itse saduttajalle oppimisen paikka. Tällä hän tarkoittaa sitä, ettei aikuinen saa puuttua tarinan sisältöön tai pituuteen. Hän ei saa esittää kysymyksiä, tai korjata lapsen sanomia asioita millään tapaa. Hänen tulee kirjoittaa sanasta sanaan, niin kuin lapsi on sanonut. Saduttaja ei saa myöskään omilla ilmeillään vaikuttaa tarinan syntymiseen ja jatkumiseen.

Sadutuksen valitsin opinnäytetyössäni käytettäväksi menetelmäksi, koska en ollut sitä vielä aiemmin toteuttanut missään lapsiryhmässä ja saduttaminen menetelmänä kiinnosti minua. Sain myös tietää, että päiväkotia, jossa suoritin opinnäytetyön toiminnallisen osuuden, oli tutustuttanut lapsia sadutuksen maailmaan aikaisemminkin. Sadutuksen koen myös luonnolliseksi ja lapsilähtöiseksi tavaksi lapselle kertoa asioista. Kuten Pulkkinen (2005, 63) kirjassaan kertookin, lapsilähtöisyys tarkoittaa lapsen tukemista hänen ikäkauteensa sopivilla vaikutteilla. Puhuminen ja tarinointi ovat Mannerheimin Lastensuojeluliiton Vanhempainnetin (2014) mukaan ominaisia kehityspiirteitä noin 4–5-vuotiailla lapsilla. Näiden perusteella koin sadutuksen hyväksi vaihtoehdoksi toteuttaa toimintatuokioilla.

3.4.3 Satuhieronta

Tuovisen (2014, 12) mukaan satuhieronta on satujen, tarinoiden ja mielikuvien yhdistämistä kosketukseen ja kevyeen hierontaan. Se on rauhoittumista ja rentoutumista sekä läsnä olevaa kohtaamista leikin ja ilon kautta. Satuhieronta on myös itsetunnon

tukemista ja ihmisarvon kunnioittamista. Satuhieronnan tärkeimpiä arvoja ovat arvostus, luottamus, ilo, leikki, ihmisyyys ja yhteisöllisyys.

Satuhieronnalla on myös paljon vaikutuksia psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Satuhieronta vahvistaa psyykkisesti luottamus- ja kiintymyssuhteita, tukee itsetuntoa, antaa jakamattoman huomion hetkiä, ennaltaehkäisee mielenterveysongelmia. Se myös kehittää luovuutta ja tukee oppimista, lievittää pelkoja ja ahdistusta. Satuhieronnan avulla voidaan myös purkaa traumaattisia kokemuksia, sekä auttaa tunnetaitojen opettelussa. Fyysisen hyvinvoinnin osalta satuhieronta kehittää motoriikkaa ja kehonhallintaa, rauhoittaa ja rentouttaa sekä auttaa stressinhallinnassa ja ennaltaehkäisee stressiperäisiä ongelmia. Se lievittää kipu- ja särkytiloja ja auttaa nukahtamaan parantaen unenlaatua. Sosiaaliseen hyvinvointiin satuhieronta vaikuttaa myös joillakin olennaisilla tavoilla, kuten esimerkiksi ennaltaehkäisemällä kiusaamista, kehittämällä lasten sosiaalisia taitoja, antaen nähdä ja kuulla tulehden kokemuksia. Se luo myös myönteistä ilmapiiriä ja yhteisiä hyvän olon hetkiä (Tuovinen 2014, 12–13.)

Satuhieronnassa tarinaa kuvitetaan kosketuksella, toisen keholle. Kertojan kädet maalaavat ja piirtävät hierottavan selkään ja keholle tarinan mukaista kosketuskuvitusta. Kosketuskuvitusta voi tehdä jalkoihin, käsiin, selkään ja pään alueelle. Kun satuhieronnassa yhdistyy kahden eri aistikanavan käyttö, lapsen ajatus ei lähde välttämättä niin helposti harhailemaan. Satua kuunnellaan, kuvitellaan ja tunnetaan, tässä ja nyt. Nämä satuhieronnan hetket lähentävät hierojaa ja hierottavaa, hetkissä syntyy luottamuksellinen suhde toiseen ihmiseen. (Tuovinen 2014, 13.)

Satuhierontaa käytin opinnäytetyöni toimintatuokioiden välirentoutuksena. Hieronnan toteutin yhdessä mukana olleen työntekijän kanssa. Lapset olivat ainoastaan hieronnan saajia. Satuhieronnan hyvät ominaisuudet saivat minut valitsemaan sen jokaisella tuokiolla toteutettavaksi menetelmäksi. Mielestäni satuhieronta tasapainottaa ja rentouttaa hyvin toiminnallisen tuokion tunnelmaa, kun puhe on kuitenkin kiusaamisesta ja joksikin vaikeista asioista. Käyttämiäni satuhieronnan satuja ja ohjeita en ole liittännyt opinnäytetyöhöni, sillä koin satuhieronnan olevan epäolennainen osa tätä opinnäytetyötä; se oli vain yksi tapa rentoutua tuokioiden aikana, aivan kuten pienet jumppahetketkin toiminnan välissä.

3.4.4 Draama

Heikkinen (2004, 17) kertoo, miten hänen mielestään draaman, runon tai musiikin luominen on kuin leikkiä. Hänen mukaansa draama mahdollistaa oppimisen ja uuden luomisen. Lisäksi Heikkinen (2004, 23) kertoo miten draama sallii sellaisia tunteita, ajatuksia ja ilmaisuja, jotka eivät ole arkipäivässä mahdollisia, draama antaa mahdollisuuden kokeilla ja kokea erilaisia ajatuksia. Olen hänen kanssaan siitä samaa mieltä, että draama on oiva keino kokeilla uutta pelotta, ja mielestäni tämä luova menetelmä sopii käytettäväksi kaiken ikäisten kanssa. Sitä mielestäni pitäisikin toteuttaa enemmän kaiken ikäisten kanssa, sillä näyttelemisen avulla jokainen saa tuoda omia tuntejaan esiin.

Kun mietin sitä, miten itse opin parhaiten, mieleeni tulee ensimmäisenä kokemuksen kautta oppiminen. Parhainta oppiminen on ollut, kun on saanut itse miettiä ja ajatella ja sen jälkeen kokeilla, onnistuen tai epäonnistuen. Oppiessa tärkeää on ollut aina vuorovaikutus muiden kanssa, muiden tekemistä ja sanomista havainnoiden olen oppinut pienestä pitäen paljon uusia asioita. Kalajoen (2010) Lapsi oppii leikiten - artikkelissa kerrotaankin, miten lapsi oppii parhaiten leikkimällä. Leikeissä oppiminen on luonnollista ja tapahtuu kuin itsestään. Artikkelissa kerrotaan, miten usein leikeissä vaaditaan kokeilemistä, ongelmanratkaisua, ajattelua ja ymmärtämistä, eli juuri niitä samoja asioita kuin oppiminenkin vaatii. Lisäksi artikkeli muistuttaa siitä, vaikka lapsi onkin leikissä aktiivinen tekijä, oppija ja kokija, on aikuisen hyvä kannustavalla toiminnallaan edesauttaa oppimista. Juuri tätä leikin kautta oppimista ja kokemista halusin kokeilla tässä opinnäytetyössä yhtenä luovana keinona. Draaman ollessa käsitteenä lapsille vaikea, ajattelin, että leikin kautta tekeminen olisi helpompi tapa lapsille toimia ja ymmärtää mitä ollaan yhdessä tekemässä ja opettelemassa. Draamassa lapsilähtöisyys toteutuu erittäin vahvasti lasten saadessa itse ajatella, kokeilla ja toteuttaa yhdessä, kuitenkin aikuisen tukemana ja kannustaessa.

3.4.5 Piirtäminen/Kuvataide

Eskelä Tuomiston (1982, 88) mukaan vapaa piirtäminen on yksi keino tutkia maailmaa. Se voi olla tapa kommunikoida ja ajatella näkyvästi. Eskelä Tuomiston (1982, 88) mukaan piirtämisen avulla voi etäännyttää omia tunteitaan ja tuntemuksiaan, samalla luoden perspektiiviä omiin kokemuksiinsa. Lasten piirroukset ovat yleensä hyvin

sisältörikkaita ja yksityiskohtaisia. Ne voivat pitää sisällään henkilökohtaisuuksia ja suuriakin tunteita.

Kun lapsi piirtää, hän oppii paljon ja monipuolisesti. Hurme (2011, 70) kertoo, miten kuvataidetta tehdessä lapsen silmän ja käden yhteistyö, motoriset taidot ja esimerkiksi ymmärrys materiaaleista ja välineiden toimintatavoista harjaantuvat. Lapsen onnistuessaan työskentelyssä hänen itsetuntonsa ja itseluottamuksensa kasvavat. Hurmeen (2011,70) mukaan piirtäminen lisäksi opettaa lapsille ongelmanratkaisukykyä silloin, kun lapsi tekee kuvallisia ratkaisuja ja pohdintoja.

Lapsen piirtäessä, on aikuisen läsnäolo tärkeää. Hurme (2011, 71) muistuttaa, että lapsen jäädessä materiaalien kanssa yksin, voi hänen mielenkiintonsa lopahtaa täysin. Joten aikuisen läsnäolo, esimerkiksi piirtämistuokioiden aikana on hyödyllistä, sillä näin ollen lapsen mielenkiinto pysyy piirtämisessä. Aikuinen voi esittää myös kysymyksiä koskien lapsen tuotosta, jolloin lapsi tuntee työnsä tärkeäksi ja kiinnostus pysyy yllä.

Piirtämisen valitsin tämän opinnäytetyön toiminnallisen osan yhdeksi menetelmäksi, koska se on mahdollista toteuttaa hyvinkin vapaasti. Jantusen (2011, 10) mukaan lapsilähtöisyyden toteuttamiseksi lapselle on annettava leikin avaimet ja näin tehtäessä hänessä saattaa herätä pieni tutkija. Lapsen sisäistä tutkijaa hyödyntäen piirtäessä voidaan saada lapsen syvimpiä ajatuksia nähtäväksi. Kuten Eskelä Tuomistokin (1982, 88) kirjassaan ilmaisi, vapaa piirtäminen voi olla lapselle tapa kommunikoida ja tuoda ajatuksia näkyviksi.

3.5 Käytännön järjestelyt

Tein alustavan suunnitelman siitä, millaisilla menetelmillä kiusaamista lähdettäisiin lasten kanssa käsittelemään eri tuokioillamme. Varauduin siihen suunnitelmien mahdolliseen muuttumiseen havainnoinnin tulosten mukaisesti. Lopulta kävikin niin, että suunnittelin jokaisen tuokion tarkasti uudelleen, tuokio tuokiolta. Totesin, etteivät alkuperäiset suunnitelmat olleet havainnoinnin tulosten mukaisia, eivätkä näin ollen toimivia. Toimintatuokiot ovat siis vahvasti suunniteltuja lasten käyttäytymiseen perustuvan havainnoinnin pohjalta.

Toimintatuokiot sijoituivat peräkkäisille viikoille, jolloin toiminnan toteutus tapahtui kuukauden sisällä. Toiminta toteutettiin joka kerta samassa pienessä rauhallisessa huoneessa, jolloin häiriötekijöitä ei ilmaantunut kesken tuokion. Jokainen toimintatuokio aloitettiin itse kirjoittamalla sadulla kiusaamisesta ja sen ilmenemisen muodoista. Satu päättyi aina vähän ”kesken”, josta siirryttiin luontevasti luovia menetelmiä sisältävään toimintaan ja keskusteluun. Ensimmäinen toimintatuokio käsitteli kiusaamista yleisesti tutustuttaen lapsia aiheeseen ja lopuilla tuokioilla kiusaamiseen syvennyttiin tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin. Ohjasin jokaisen tuokion itse, samalla nauhoittaen sanelulaitteella tuokiolla syntyvää keskustelua ja puhetta. Nauhoittaminen helpotti tuokioiden läpikäymistä ja lasten keskustelun ylöskirjaamista jälkeenpäin. Jokaisella tuokiolla tarkoitukseni oli selvittää lapsille, mikä on oikein ja mikä väärin, mitä saa tehdä ja mitä ei saa tehdä. Pysin myös tuokioiden lomassa selvittämään lasten yleisiä ajatuksia ja mielipiteitä kiusaamisesta.

En suunnitellut toimintatuokioille erillisiä lopetuksia, koska en nähnyt niitä loppujen lopuksi tarpeellisiksi. Toimintatuokiot käsittelivät tärkeitä asioita kiusaamisen liittyen, joita halusin lasten sisäistävän. Näin asian niin, että itse luovat menetelmät jo etäännyttivät kiusaamisaiheen lapsille vähemmän vaikeaksi asiaksi. Pysin tekemään tuokiosta mukavia ja lämminhenkisiä. Jos olisin lopettanut tuokion johonkin aiheeseen liittymättömään toimintaan, epäilisin läpikäymämme aiheen vaikutusta lapsiin. Opin näytetyön tarkoituksenaan oli opettaa lapsia puhumaan kiusaamisesta, tuomaan ajatuksiaan julki ja ymmärtämään sitä, mikä on oikein ja väärin. Joten näin ollen pidin vain suunnittelemani tuokiot kiusaamiseen liittyen, ilman erillisiä aiheeseen liittymättömiä lopetuksia. Suunnittelin kuitenkin pienen välirentoutuksen, jotta lapset jaksaisivat keskittyä aiheeseen paremmin tuokioidemme ajan. Välirentoutuksena toimi lyhyt satuhieronta siinä kohdassa, jolloin lapset vaikuttivat tarvitsevan pienen hengähdystauon itse käsiteltävästä aiheesta.

Lasten puheet ja tuotokset otin vastaan sellaisinaan, eikä niitä muunneltu. Toimintatuokioiden purkuun liitin suoria lainauksia lasten kanssa käymästani keskustelusta. Kaikkia keskusteluja en kirjoittanut puhtaaksi, mutta poimin opinnäytetyöhöni muutamia lasten suusta kuulemiani asioita. Kerron myös tuokion yleisestä tunnelmasta, lasten käyttäytymisestä ja tuokion sujumisesta ja etenemisestä.

Lapsiryhmän valinta

Lapsiryhmän valintakriteeriksi asetin itse sen, että lasten tulee olla 3–5-vuotiaita. Tämän ikäryhmän valitsin siksi, koska 3–5-vuotiaat ovat kehitykseltään jo sillä tasolla, että uskon toiminnan tuottavan hyviä tuloksia ja lasten lähtevän rohkeasti mukaan toimintaan. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Vanhempainnetin (2014) sivuilla on kuvattu 3–4-vuotiaan kehitystä. Siellä kerrotaan esimerkiksi, miten 3-vuotiaalla on jo sanoja ja puhetta käytettävissään, hän voi haluta tehdä paljon asioita itse, sekä lapsi nauttii loruista ja satujen kuuntelusta. Samalla sivustolla 4–5-vuotiaasta mainitaan seuraavia asioita: Tämän ikäinen lapsi on usein puhelias, mielikuvituksekas sekä poh-tii jo hyvän ja pahan, oikean ja väärän vastakkainasettelua. Lasten kehitys on kuitenkin yksilöllistä, eikä se etene aina yleisten odotusten mukaisesti.

Viiden lapsen ryhmän valinnassa ryhmän työntekijät auttoivat paljon. Pohdimme työntekijöiden kanssa yhdessä, ketkä lapset saavat mahdollisuuden osallistua toimintatuokioille. Lasten valintaan vaikuttavia tekijöitä olivat yleinen käyttäytyminen, ryhmässä toimiminen vapaan leikin ja ohjattujen tuokioiden aikana, käytöstavat ja kyvyt keskustelun käymiseen. Ryhmään valittiin lapsia, jotka olivat työntekijöiden mukaan aiemmin olleet mukana erilaisissa kiusaamistilanteissa, kiusaajina tai kiusattuina. Toimintatuokioille haluttiin mukaan sekä kiusattuja, että kiusaavia lapsia, jolloin tuokiot pystyivät vaikuttamaan molempiin osapuoliin. Ryhmä muodostui lopulta kahdesta pojasta ja kolmesta tytöstä. Ryhmän muodostaessani ajattelin, että ryhmä oli hyvä, mutta myös haastava. Ryhmän lapsille kuunteleminen, keskittyminen ja tuokioilla jaksaminen oli vaikeaa. Oli siis huomioitava tarkasti ikätasoinen kehitys: pienet lapset eivät yleensä jaksakaan istua pitkiä aikoja paikallaan.

Ennen opinnäytetyön aloittamista allekirjoitin lupapaperit yhteistyötä tekevän päiväkodin kanssa. Lisäksi tarvitsin vanhempien suostumukset lastensa osallistumiseen opinnäytetyöni toiminnalliseen osuuteen ja luvat siihen, että saisin käyttää tuokioilla syntyvää materiaalia, äänitteitä ja keskustelua opinnäytetyössäni (Liite 1). Lapsilla oli ennestään vanhempien myöntämät luvat valokuvaukseen ja kuvien käyttämiseen päiväkodissa, joten valokuvaukseen en pyytänyt erillistä lupaa. Kaikkien lasten vanhemmilta kerättiin kirjallinen suostumus lapsen osallistumiseen tuokioille ja kaikki vanhemmat myönsivät luvan osallistumiseen. Ottamani kuvat olivat omassa käytössäni havainnoinnin apuna, myös päiväkotitoimi voi mahdollisesti hyödyntää niitä arjessa tule-

vaisuudessa. Lapset ovat anonyymeinä tässä opinnäytetyössä. Kuuva (2006, 108) kertoo kirjassaan, miten henkilötietolaki säätelee henkilötietojen ja tunnistetietojen suojaamista tutkimusetiikan ohella. Henkilötietoja sisältävien aineistojen kohdalla onkin muistettava eräs seikka. ”Niitä voi säilyttää vain niin kauan kuin tutkimuksen käytännön toteuttaminen sitä edellyttää.” Tämän huomioon ottaen hävitin kaikki äänitteet opinnäytetyön valmistuttua. Materiaalit jotka pitävät sisällään henkilötietoja hävitin opinnäytetyöni valmistuttua, jotta tiedot eivät pääse väärin käsiin ja henkilöllisyydet pysyvät vastaisuudessakin anonyymeina ja suojattuina.

Vaikka suunnittelinkin ryhmän kooksi viisi lasta, harvoin kaikki lapset olivat paikalla. Tähän oli hyvä varautua, sillä lasten hoitovuorot ja hoitopäivät voivat muuttua yllättäen. Ensimmäisellä toimintatuokiolla oli paikalla kolme lasta, toisella kolme, neljännellä viisi ja viimeisellä tuokiolla oli kolme lasta. Ryhmän koostumus alkoi hahmottua lopullisesti aamulla päiväkodille mennessäni ja lapsien tullessa hoitoon. Etukäteen ei tiennyt sitä, monta lasta tulee olemaan paikalla kyseisenä päivänä.

Toimintatuokioiden tavoitteet

Jokaisella toimintatuokiolla oli sama tarkoitus ja tavoite. Tarkoituksena oli opettaa lapsia puhumaan kiusaamisesta sekä rohkaista tuomaan ajatuksiaan, tunteuksiaan ja mielipiteitään julki. Tavoitteena oli myös opettaa lapsia ymmärtämään sitä, mikä on oikein ja mikä väärin, miten saa toimia ja miten ei saisi toimia. Toiminnassa näkyi lapsilähtöisyys. Jokaisella tuokiolla oli myös sama pääaihe, joka oli lasten välisen kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puheeksi ottaminen luovien menetelmien avulla. Tuokiolle yhteisten tavoitteiden, tarkoitusten ja aiheen lisäksi jokaisella tuokiolla oli oma pieni tavoitteensa aiheeseen liittyen. Neljällä tuokiollamme kiusaamista käsiteltiin sen eri muodoissa hyödyntäen luovia menetelmiä toiminnassamme. Tuokioiden sisältö ja tarkat suunnitelmat ovat luettavissa opinnäytetyön lopussa liitteissä. Liite 3 on pedagoginen toimintapohja, jossa tuokioiden suunnitelmat, materiaalit ja sadut ovat kuvattu.

Ohjaajana minun tuli osata ottaa tuokioilla huomioon monia asioita omassa ohjauksessani. Ohjaajan ohjaustyylin oli oltava kannustava, rohkaiseva ja tukeva. Oli oltava läsnä ja osattava kuunnella lapsia sekä lapsille oli myös tehtävä aihetta tukevia kysymyksiä keskustelun ylläpitämiseksi. Ohjaajan tuli ilmaista itseään selkeästi ja jokainen

lapsi oli osattava ottaa huomioon. Lapsien omille ideoille ja keskustelulle oli annettava aikaa.

	Tavoite	Sisältö	Luova menetelmä
1. tuokio	kiusaamisen määrittely	keskustelu aiheesta	sadun kertominen, vapaa sadutus
2. tuokio	fyysisen kiusaamisen käsittely	oikean ja väärän pohdiskelu, tunteiden läpikäyntiä	sadun kertominen, näytteleminen
3. tuokio	nimittelyn ja erilaisuuden läpikäyminen	nimittelysanojen ja kehujen pohtimista	sadun kertominen, kananmunien maalaaminen ja rikkominen
4. tuokio	kiusaamisasian kertausta ja muistelu	kiusaamisen vastustajien sääntöjen tekeminen	sadun kertominen, sääntötaulun askartelemine

3.6 Toimintatuokioiden toteutus

1. Ensimmäinen tuokio

Ensimmäisen tuokion aiheena oli kiusaamisen määrittely erilaisten kysymysten avustamana. Tuokiolla käytetty satu ja suunnitelma löytyvät opinnäytetyön liitteistä (Liite 3). Tuokiolla oli mukana kolme lasta, kaksi tyttöä ja poika. Ensimmäisellä kokoontumisellamme tunnelma lasten puolesta oli odottava. Tässä vaiheessa lapset kuuntelivat tarkasti, mutta eivät niinkään ottaneet osaa keskusteluun. Alussa kerroin lapsille mitä tulemme yhdessä tekemään, sen jälkeen luin sadun Mesikämmenen laaksosta. Seuraavassa kuvaan aineistoesimerkein keskustelua. Mukana olleille lapsille olen antanut jokaiselle numeron sukupuolen perään (esimerkiksi Tyttö 1) erottaakseni lapset toisistaan lainatessani heidän sanomiaan asioita. Ohjaaja aineistoesimerkeissä olen minä.

Ohjaaja: ”Mitäs teille jäi mieleen tuosta sadusta? Millasta kiusaamista siinä sadussa oli?”

Tyttö 1: ”Ne ei ottanut sitä mukaa leikkii, sitte se meni pensaan takaa..”

Tyttö 2: "Toine heitti sen siilin lapion lammikkoon."

Ohjaaja: "No minkä takia ne ei ottanu sitä pientä Sisu-siiliä mukaan leikkiin?"

Poika 2: "Ku ne oli ilkeitä."

Alussa lapset olivat ihan ihmeissään, kun kysyin, olivatko he koskaan nähneet ketään kiusattavan, esimerkiksi päiväkodissa. Kaikki katsoivat minua ihmeissään ja päätään pyöritellen sanoen, etteivät olleet huomanneet kiusaamista. Tyttö 2 tosin totesi hetken mietittyään, että oli nähnyt kotona, miten vanhemmat sisarukset olivat taistelleet keskenään. Poika 2 taas muisti, miten päiväkodin pihalla joku lapsista oli heittänyt toisen lapsen leikkikäärmeen portin viereen. Myös tyttö 1 muisteli sellaista kiusaamista, jolloin toisen kädestä oli otettu lelu. Lapset tiesivätkin, että toisen kädestä lelun ottaminen on kiusaamista, ja jos toiselta haluaa lelun, sitä pitää pyytää. Jatkoisin kyselyä koskien päiväkodissa kiusaamista, jolloin lapsilta alkoi tulla kokemuksia:

Ohjaaja: "Muistatteko, että teitä itteenne ois joskus kiusattu, tai joku olis sanonu teille pahasti päiväkodissa?"

Tyttö 2: "Miun pikkusiskoa on kiusattu. Yhet pojat heitti sen paloauton alle vankilaan, miä pelastin sen. Sisko pelastaa siskon."

Ohjaaja: "Minkä takia jotkut sitten kiusaa toisia?"

Tyttö 2: "Ehkä se on suuttunu sille ja toine haluaa kiusata."

Ohjaaja: "Mitä pitää tehdä, jos huomaatte, että jotain lasta kiusataan?"

Tyttö 2: "Mennä hakemaa aikuisen ja aikuinen selvittää."

Ohjaaja: "Ihan totta. Ootteko joskus joutunu hakemaan aikuisen jos ootte nähy kiusaamista?"

Tyttö 2: "Joo ku ***** kiusattii."

Kaksi lapsista kertoi, miten oli joutunut joskus hakemaan aikuisen paikalle, kun jotain toista lasta oli kiusattu. Kaikki lapset olivat sitä mieltä, että kiusaaminen on "tyhmää" ja perusteluna oli se, kun kiusaaminen on ilkeää. Lapset myös tiesivät hyvin, mitä pitää tehdä jos toisella on kiusaamisen takia tullut paha mieli: "Pitää pyytää anteeksi."

Tuokion lopuksi lapset saivat saduttaa vapaasti. Tällöin huomasin, miten sadutuksen ohjausta olisi pitänyt suunnitella vähän enemmän, siitäkin huolimatta, että sadutuksen

tulisi olla vapaata. Lapset eivät saduttaneet kiusaamisen aiheeseen liittyen, vaan kukin kertoi omista reissuistaan muun muassa huvipuistoihin ja neuvolaan. Aiheen antaminen sadutukselle olisi mahdollistanut paremmin sadutuksen liittymisen kiusaamiseen. Joka tapauksessa lapset tuottivat hienon sadun reissuistaan, ja siitä, miten rohkeita olivat näillä reissuilla olleet. Lapset pitivät sadutuksesta. Satua en tähän liittänyt, sillä siinä ei juuri ollut kiusaamiseen liittyviä asioita. Ensimmäinen tuokio oli onnistunut alustus aiheeseemme.

Jälkeenpäin jäin miettimään sitä, minkä takia lapset eivät saduttaneet kiusaamiseen liittyen. Syy saattoi olla se, etten ohjannut sadutukselle mitään aihetta. On myös mahdollista, että toimintatuokiolla ollut ryhmä vaikutti asiaan. Ryhmä koostui kahdesta tytöstä ja yhdestä pojasta. Ryhmässä oli mukana vahvempi ja rohkeampi luontoinen lapsi, joka toi omia vahvoja mielipiteitään julki. Muut ryhmän lapset kokivat tämän vahvatahtoisien lapsen niin sanottuna johtajanaan, jonka kanssa ei oltu eri mieltä. Tuokiolla kävi niin, että kun tämä lapsi aloitti sadutuksen valitsemallaan aiheella, muut yhtyivät samaan aiheeseen kuin tämä kyseinen lapsi. Varmaksi ei voi tietää sitä, olisiko sieltä tullut kiusaamiseen liittyvää asiaa, jos joku toinen lapsi olisi saanut aloittaa sadutuksen haluamallaan tavalla.

2. Toinen tuokio

Toisen tuokion käsiteltävänä aiheena oli fyysinen kiusaaminen. Tämän tuokion omana tavoitteena oli se, että lapset oppivat ymmärtämään paremmin minkälainen toiminta on oikeanlaista ja mikä taas vääränlaista. Tarkoituksena oli saada lapset ymmärtämään, että toisia ei saa tahallaan satuttaa ja se, että joskus toisia voi sattua, vaikkei tahallaan satuttaisikaan. Tarkoituksena oli myös käydä erilaisia kiusaamisen seurauksena syntyviä tunteita läpi. Lapset saivat itse pohtia niitä keinoja, millä voitaisiin ennaltaehkäistä kiusaamista. Toisen tuokion satu, suunnitelma ja materiaalit löytyvät liitteistä (Liite 3). Toisella tuokiolla mukana oli jälleen kolme lasta, kaksi tyttöä ja yksi poika, toinen tytöistä ja poika olivat mukana ensimmäistä kertaa.

Tuokio aloitettiin kertomalla kokoontumistemme tarkoitus ja aihe, jotta mukaan uusia tulleet lapset olisivat tietoisia mitä tehtäisiin. Toisen tuokion toiminta aloitettiin jälleen Mesikämmenen laaksoon sijoittuvalla sadulla, jota seurasi kysymyksiä ja keskustelua sadusta. Seuraavaksi ote keskustelusta:

Ohjaaja: "Mitä teille jäi mieleen tuosta sadusta?"

Tyttö 1: "Ku se otti sen ämpärin niitten mukaa leikkii."

Ohjaaja: "Nii se otti sen ämpärin siltä Kertulta pois.."

Ohjaaja: "Jäikö jotain muuta mieleen sadusta?"

Tyttö 3: "Toista ei saa kiusata."

Sadusta keskustelun jälkeen otettiin Papunetistä (2014) tulostetut tilannekuvat käyttöön (Liite 3). Asetin kuvat lasten eteen ja annoin lasten katsella kuvia hetken rauhas-
sa. Lapset olivat selkeästi innoissaan kuvista ja hahmottivatkin pian, mitä kuvissa ta-
pahtui, joten aloimme käydä kuvia ja niiden tilanteita yhdessä läpi. Alle olen koonnut
jokaisesta kuvasta käytyä keskustelua kuva kovalta.

Kuva 1

Kuva 1

Ohjaaja: "No mitäs tuli mieleen? Jokainen saa sanoa."

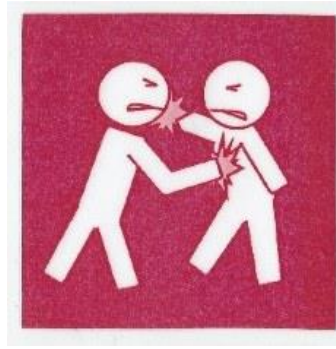
Tyttö 1: "Tuo otti toltä ämpärin ja rikko sen kakun."

Ohjaaja: "Mitäs nää ilmeet teille kertoo? Miltä tää toinen näyttää?"

Lapset yhdessä: "Surulliselta."

Ohjaaja: "Miltäs tää toinen vois näyttää?"

Poika 1: "Iloselta..?"

Kuva 2

Kuva 2

Poika 1: "Noi lyö toisiaan."

Ohjaaja: "Niin näyttäis lyövän. Lyöks siinä kumpikin vai vaan toinen?"

Poika 1: "Kumpikin."

Ohjaaja: "Minkäköhän takia ne lyö toisiansa?"

Poika 1: "Koska ne riitelee."

Ohjaaja: "Saako toisia lyödä tahallaan, osaatteko sanoa miksi?"

Tyttö 1: "Ei, se on kiusaamista."

Tyttö 3: "Toiselle voi tulla paha mieli."

Tämän jälkeen keskustelimme siitä, miten joskus voi vahingossa satuttaa toista. Selvensin lapsille, ettei toinen välttämättä aina satuta tahallaan toista. Voi olla, että joskus ohitse mennessä osuu toiseen lapseen niin, että toinen kaatuu tai toiseen sattuu, mutta se ei ole silloin kiusaamista, koska se ei ole tahallista. Lapset ymmärsivät, että vahingossa toisen kaataminen on vahinko, ja että silloin pitää pyytää anteeksi toiselta.

Kuva 3

Kuva 3

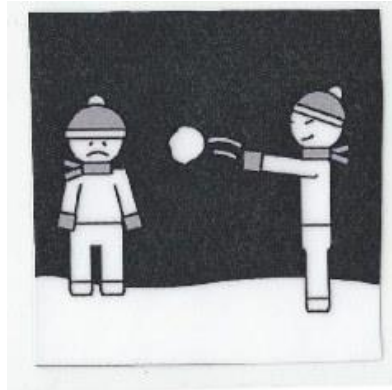
Tyttö 3: "Toinen repii toisen kädestä jonku tavarahan."

Ohjaaja: "Siinä on iha selkeesti käynny nii. Tällä on ilmeisesti ollu toi nalle ja onko nii, että tää ottaa sen kädestä pois. Mitäs näitten ilmeet kertoo?"

Tyttö 3: "Tuo kenellä se nalle oli on surullinen."

Ohjaaja: "Joo. Entäs sitte tää joka ottaa sen pois?"

Tyttö 3: "En tiiä."

Kuva 4

Kuva 4

Tyttö 1: "Tää heittää tän päälle lumipallon."

Ohjaaja: "Joo, miltäs tää toinen näyttää?"

Tyttö 1: "Surulliselta."

Ohjaaja: "No surulliselta. Miksköhän se heittää tolla lumipallolla tota toista?"

Poika 1: "Se voi olla vihanen."

Ohjaaja: "Mut miltäs tosta toisesta sit tuntuu..?"

Tyttö 1: "Huonolta."

Kuva 5

Kuva 5

Poika 1: "Tää ajaa toista päin."

Ohjaaja: "Mmm, ajaakoha se tahallaan vai vahingossa?"

Poika 1: "Tahallaan."

Ohjaaja: "Saaks tahallaan ajaa toisen päälle?"

Lapset yhdessä: "Eei."

Kuva 6

Kuva 6

Ohjaaja: "Mitäs siinä tapahtuu...? Katotaanko yhdessä?"

Tyttö 3: "Joo."

Ohjaaja: "Mitäs nää vois olla...?"

Tyttö 3: "Palikoita."

Ohjaaja: "Palikoita joo ja sit sillä on jalkapallo käsissä. Sit sillä on taas samanlainen ilme ku oli tällä joka heitti sitä hiekkaa, semmone vähä ilkee."

Poika 1: "Ja tälläki."

Ohjaaja: "Ja silläki, ja tällä. Niillä on kaikilla ollu vähä samanlaiset ilmeet ku ne on ollu tekemässä jotai pahaa, jotai ilkeetä."

Tyttö 3: "Ja niiku vähä näilläki."

Ohjaaja: "Nii vähä niilläki. Näillä on kaikilla samanlaiset ilmeet ku ne tekee ilkeitä juttuja."

Poika 1: "Nii mut nää vähä on vihasia."

Ohjaaja: "Ne voi ollaki vähä vihasia ku ne lyö toinen toisiansa. Mennääs tähän kuvaan takasi, onkoha tässä ollu palikkatorni? Mitäs sille on tapahtunut ku noita palikoitaki on ilmassa?"

Tyttö 1 & 3: "Se on rikkonu sen."

Tyttö 3: "Jos se kaveri tulis siihe vaikka joskus ja sitte se on nähny et tää on rikkonu sen palikkatornin."

Ohjaaja: "Miltähä siitä kaverista sit tuntus ku se näkis et se on rikottu?"

Tyttö 3: "Pahalta.."

Tyttö 1: "Eikä se tietäs kuka se on."

Papunetin (2014) tilannekuvista keskustelun jälkeen pääsimme lasten kanssa näyttelemisen pariin. Lapsille näyttelemine oli helpompi ymmärtää leikkimisenä. Olin tuonut tuokiolle mukani muutamia leluja, mistä lapset selkeästi innostuivat. Kun lapset eivät oikein tuntuneet ymmärtävän näyttelemistä, selvensin lapsille, että tarkoituksena

olisi leikkiä vähän. Ohjeistin, että lasten tuli tehdä tilannekuville vastakohta, josta itse otan valokuvan kameralla. Apuna hyvään ja huonoon jakamisessa käytettiin hymy – ja surunaamojen kuvia.

Ohjaaja: ”Otetaan esimerkki. Jos nää törmäilee näillä autoilla tässä kuvassa ja se on huono juttu, nii mikä olis semmone hyvä juttu minkä ne vois tehdä yhdessä?”

Tyttö 1: ”Pyytää anteeks..?”

Ohjaaja: ”Voi pyytää anteeks, mut mitä ne voi näillä autoilla tehdä yhdessä?”

Tyttö 1: ”Varoa.”

Ohjaaja: ”Eli eiks ne vois ajaa vierekkäi tälle yhdessä?”

Tyttö 1: ”Mut ei täällä sisällä voi ajaa autolla.”

Kun ohjeet oli annettu, pääsivät lapset näyttelemään ja leikkimään ratkaisuja erilaisiin tilanteisiin. Etenimme kuva kuvalta, lasten yhdessä pohtiessa ratkaisuja tilannekuville. Kuvassa, jossa toiselta otetaan nalle kädestä, lapset päättivät ratkaisuksi leikkiä yhdessä leluillaan. Lumipalloa heittävässä kuvassa lapset keksivät hymynaama ratkaisuksi palloista lumiukon rakentamisen yhdessä. Kuvassa, jossa toista päin heitetään hiekkaa, lapset päättivät rakentaa leluilla hiekkalaatikolla yhdessä hiekkalinnoja ja ajaa autolla. Tässä kohdassa lapset alkoivat jo syventyä leikin maailmaan ja olivat selkeästi perillä siitä, mitä hymy - ja surunaamoilla tilannekuvissa tarkoitettiin. Kun tuli kuvan vuoro, jossa lyödään toista, lapset ehdottivat, että hyvä juttu olisi, jos lapset leikkisivät yhdessä ja pyytäisivät anteeksi, myös kaverin halaaminen tallentui kameraan. Viimeisessä tilannekuvassa oli kuva siitä, kun rikotaan toisen rakentama palikkatorni. Lapset keksivätkin hetimiten, että rakentaisivat yhdessä huoneessa olevista isoista istumapalikoista korkean tornin. Isoista palikoista rakentaminen oli lapsista todella hauskaa ja he olivat todella innokkaina ja yhteistyö toimi hyvin. Kun otin kuvan lapsista korkean torninsa kanssa, lapset olivat selkeästi ylpeitä tekemästään rakennelmasta ja kaikki vaikuttivat iloisilta. Tunnelma oli iloinen, lämmin ja hauska. Vaikka tuokio käsittelikin kiusaamista, tunnelma oli läpi tuokion lämmin ja positiivinen, ja lapset oppivat tuokion aikana paljon siitä, mikä on oikein ja väärin. Kuvat olivat erittäin onnistuneita, mutta niitä ei ole liitetty tähän opinnäytetyöhön, jotta lasten henkilöllisyydet pysyisivät salattuina, kuvat jäivät vain päiväkodin käytettäväksi.

3. *Kolmas tuokio*

Kolmannen tuokion käsiteltävä aihe oli nimittely kiusaamisen yhtenä muotona. Tavoitteena oli selvittää millaisia tunteita erilaiset hyvät ja huonot kuvailevat sanat lapsissa herättivät. Lisäksi tuokion tavoitteena oli selventää lapsille, että vaikka olemme erilaisia, olemme kaikki silti yhtä tärkeitä ja ihania juuri sellaisina kuin oikeasti olemme. Erilaisuutta halusin käsitellä sen takia, sillä omasta kokemuksestani pohjautuen jonkun tai jonkin erilaisuuden takia tapahtuu nimittelyä ja haukkumista. Tuokion satu, suunnitelma ja materiaalit löytyvät liitteistä (liite 3).

Kolmannella tuokiolla kaikki viisi lasta olivat paikalla ja sen huomasi tuokiolla vallitsevasta levottomasta tunnelmasta. Levottomuus johtui ryhmäkoon suuruudesta ja paikalla olevista erilaisista persoonista. Mukana olivat nyt kaikki, ne luonteeltaan hiljaisemmat ja varovaiset, sekä äänekkäät ja rohkeat. Pelkästään tämä saattoi vaikuttaa lasten väliseen olemiseen, samalla synnyttäen jännitteitä ryhmään. Tuokion alussa lapset osasivat jo odottaa sadun lukemista, sillä se oli suuremmalle osalle tuttua tuokioiden edetessä aina samalla kaavalla. Tuokion alussa avasin aiheemme ja kysyin lapsilta tietävätkö he mitä nimittely tarkoittaa:

Poika1: ”Kiusaamista.”

Ohjaaja: ”Joo nimittely on kiusaamista. Se on kiusaamista, mutta mitä se tarkoittaa?”

Tyttö 2: ”Että nimittelee toista.”

Tyttö 3: ”Ja sit se nimittely ei oo toisesta kivaa.”

Lapsille oli ehkä vähän epäselvää mitä nimittely on. He ymmärsivät, että nimittelystä tulee paha mieli, ja ettei se ole ”kiva” juttu. Joku lapsista esimerkiksi sanoi nimittelyä olevan sen, kun sanotaan toiselle lapselle, ettei voi mennä samaan liukumäkeen laskemaan. Selvensinkin tässä kohtaa, ettei se ole nimittelemistä, vaikka se on ilkeästi tehty ja sanottu.

Aiheen avaamisen jälkeen satu Mesikämmenen laakson päiväkodista luettiin. Sadun jälkeen keskustelimme sadun tapahtumista ja yllätyin, miten hyvin lapset olivat kiinnittäneet huomiota sadun kulkuun ja siinä ilmeneviin kiusaamistilanteisiin. Lapset tunnustivat nimittelykohdat sadusta ja tiesivät, ettei niin saa sanoa toisille. Siitä pää-

simmekin hyvin toimintaamme, jossa neljän erilaisen tunnekuvan avulla lapset saivat kertoa, miltä erilaiset kuvailevat sanat heistä tuntuivat. Kävimme neljä tunnekuvaa yhdessä läpi, jotka löytyvät opinnäytetyön liitteestä 3(13). Lapset tunnustivat iloisen, nauravan/tosi iloisen, surullisen, itkevän tunnekuvan. Jokaisella lapsella oli neljä tunnekuvaa, joita he saivat itse käyttää pyydettyä. Kysymys alkoi aina samalla lauseella: ”Miltä sinusta tuntuisi, jos sanoisin, että olet..”. Kysymyksen perään liitin aina jonkun kuvailevan sanan, kehun tai nimittelysanon, ja lapset saivat miettiä miltä sana heistä tuntuu.

Kuvailevia sanoja olivat nopea, ystävällinen, hölmö, tyhmä, höpsö, hassu, ilkeä ja tärkeä. Nämä valitsin sen takia, koska halusin tutkia ja havainnoida, miten lapset ymmärtävät esimerkiksi sanat hassu ja höpsö, jotka useimmiten sanotaan tarkoittaen hyvää. Joukossa oli myös selkeitä kehuja, kuten ystävällinen sekä ilkeitä nimittelysanoja kuten hölmö ja tyhmä. Oli mielenkiintoista havainnoida, miten eri tavoilla lapset sanat ymmärsivät. Nopean ja ystävällisen lapset tunnustivat iloiseksi asiaksi. Hölmöksi sanominen oli kaikista lapsista surullinen, itkettävä asia, lapsien mukaan pahaa mieltä tuottava sana. Kun kysyin, miltä tyhmäksi sanominen lapsista tuntui, olivat melkein kaikki sitä mieltä, että se oli surullista. Tässä vaiheessa tuokiota kuitenkin havaitsin jo lasten olevan levottomia ja sen vaikuttavan heidän tekemiinsä päätöksiin. Kun yksi lapsista alkoi käyttäytyä levottomasti, tarttui levottomuus muihinkin lapsiin. Esimerkiksi yksi lapsista väitti tyhmäksi sanomisen tuntuvan hänestä hyvältä, jolloin kaikki lapset alkoivat nauraa. Kuitenkin kysyessäni, onko oikein sanoa toista tyhmäksi, kaikki lapset sanoivat, että ei ole. Höpsöksi sanominen jakoi lasten mielipiteitä surullisesta iloiseen. Toisista se tuntui pahalta, toisista hauskalta. Joku lapsista kertoikin, että kotona sisar sanoo höpsöksi ja silloin naurattaa. Hassuksi sanominen oli lapsista iloinen asia ja perusteluna oli se, että hassuksi sanominen tuntuu kivalta ja se naurattaa ja ”pellettää” lapsia. Kun kysyin, miltä ilkeäksi sanominen lapsista tuntuu, suurin osa lapsista valitsi surullisen tunnekuvan, mukaan mahtui kuitenkin jälleen pelleilyä ja vastauksiin lukeutui yksi iloinenkin naama, jolle ei ollut selkeää perustelua. Viimeisenä oli sana ”tärkeä”, jonka lapset tunnustivat iloiseksi asiaksi. Lapsien mukaan oli kivaa ja hauskaa olla jollekin tärkeä.

Tämän jälkeen lapset pääsivät piirtelemään tusseilla keittämättömiin kananmuniin. Kananmuniin sai piirtää mitä tahansa ja kananmunaa ei saanut rikkoa. Lapset olivat selkeästi ihmeissään kananmunaan piirtämisestä, mutta lähtivät innokkaasti toteutta-

maan piirtämistä munaan. Kun jokainen lapsista oli piirtänyt omaan kananmunaansa, kokoonnuimme laajan metalliastian ympärille. Jokainen lapsista sai kertoa omasta munastaan, ja mitä oli siihen piirtänyt. Ensimmäinen oli piirtänyt siskonsa ”tyttömunaan”, toinen erivärisiä kirjaimia, kolmas myrskyn, neljäs mäen ja viides itsensä. Tämän jälkeen ohjasin keskustelun erilaisuuteen. Erilaisuudesta halusin puhua sen takia, sillä se useimmiten on suuri syy siihen, miksi toisia nimitellään. Totesin, että kaikki lasten tekemät munat olivat erilaisia ja erinäköisiä, sekä lapset ovat erinäköisiä. Aloimme yhdessä vertailla millä tapaa olemme erilaisia. Lapset kiinnittivät enimmäkseen huomiota ulkonäköön liittyviin asioihin, ulkoiseen erilaisuuteen. He huomioivat esimerkiksi, miten tytöt pukeutuvat vaaleanpunaiseen ja pojat tummiin vaatteisiin. He myös vertailivat toistensa silmien värejä, hiusten väriä ja pituutta sekä ääniään. Lapset myös ryhtyivät vertailemaan isiensä hiusten pituuksia. Kerroinkin lapsille, miten olemme kaikki erilaisia, tykkäämme eri asioista ja teemme asioita eri tavalla, eivätkä ne ole mitään syytä kiusata ketään. Vertasin, että mekin saamme olla ja olemme erilaisia; aivan kuten kananmunat joihin piirsimme. Tämän jälkeen lapset saivat rikkoa vuorotellen kananmunat metalliastiaan, mikä herätti lapsissa hilpeyttä ja se oli selkeästi heistä hauskaa puuhaa. Kun munat oli rikottu, lapset tutkailivat metalliastiaa kananmunineen, se näytti lapsista sotkulta. Kerroin lapsille, että vaikka olemme erilaisia, me olemme kaikki yhtäläillä tärkeitä ja ihania. Lopetin tuokion lauseeseen, jonka uskoin voimauttavan lapsia: ”Vaikka me kaikki olemme erilaisia, olemme kaikki silti yhtä tärkeitä ja ihania juuri sellaisina kuin me olemme.” Kysyin lapsilta miltä se heistä tuntui, he vastasivat sanoilla ”kivalta” ja ”hyvältä”.

4. Neljäs tuokio

Viimeinen tuokio sisälsi käsittelemiemme asioiden kertausta ja mieleen palauttamista. Tavoitteena oli havainnoida, miten hyvin aiemmilla tuokioillamme keskustelemat asiat kiusaamiseen liittyen olivat jääneet lasten mieliin. Muistelemisen kautta lapset saivat laatia kiusaamisen vastaiset säännöt, joista koottiin myöhemmin taulu ryhmän seinälle. Tuokion tarkka suunnitelma ja satu löytyvät liitteistä (Liite 3). Tällä viimeisellä tuokiolla paikalla oli kolme lasta.

Tuokion alussa kerroin lapsille, että se kokoontuminen oli viimeisemme. Kerroin myös, että tulisimme yhdessä tekemään sääntötaulun kiusaamista vastaan. Lapsilta kysyessäni, mitä sääntö tarkoittaa, eivät he osanneet yhdistää sitä mihinkään konkreet-

tiseen asiaan, joten avasin heille säännön tarkoitusta. Tämän jälkeen viimeinen, neljäs, sadun osa luettiin. Satu päättyi siihen, kun Mesikämmenen laakson päiväkodin lapset päättivät tehdä yhteiset säännöt kiusaamista vastaan. Keskustelimme lasten kanssa siitä, ovatko yhteiset säännöt hyvä vai huono juttu, mitä on tahallaan kiusaamista ja mikä on vahinko. Lapset tuntuivat tunnistavan vahingon tahallisesta kiusaamisesta. Kerroin lapsille, että laatisimme säännöt koskien sitä, mitä kavereille saa tehdä ja mitä ei saa tehdä. Sääntöjen keksimistä helpottamaan olin tuonut toisella tuokiolla käytetyt tilannekuvat liitteestä 3(8) ja tuokiolta kolme tunnekuvat liitteestä 3(13). Näiden kuvien lisäksi olin tulostanut ja laminoinut toisella tuokiolla lapsista otetut tilanne/leikkikuvat. Asetin kuvat lasten nähtäville, jotta lapset voisivat niiden avulla muistella mitä olimme yhdessä puhuneet ja tehneet. Kertasimme tunnekuvat ja kiusaamiseen liittyvät tilannekuvat ja niiden tapahtumat. Lapset muistivat hienosti, mikä kuvissa oli olennaista ja millaisia tunteita niissä ilmeni. Kävimme läpi myös lapsista otetut kuvat, joissa he leikkivät ja tekevät yhdessä asioita. Lapset kertoivat innoissaan kuvista ja mitä niissä oli tapahtunut. Se oli selkeästi ollut heille mieluista tekemistä ja omien kuvien näkeminen vahvasti kokemusta. Kuvien katselun jälkeen tein jaon hymy - ja surunaamojen avulla. Hymynaaman alle tuli lapsista toisella tuokiolla otetut kuvat ja surunaaman alapuolelle Papunetistä (2014) tulostetut tilannekuvat, joita olimme käyttäneet myös toisella tuokiolla. Halusin tällä selkeyttää lapsille, mitkä ovat hyviä juttuja, mitkä huonoja; mitä kavereille saa tehdä ja mitä ei saa tehdä.

Kuvien ja kysymysten esittämisen jälkeen lapset alkoivat keksiä sääntöjä:

Poika 1: "Ei saa potkia toisia."

Poika 2: "Ei saa töniä."

Poika 1: "Ei saa lyödä."

Tyttö 3: "Ei saa sanoo toista tyhmäks."

Poika 1: "Ei saa nimitellä."

Poika 2: "Ei saa sanoa hitaaks."

Ohjaaja: "Odottakaa iha hetki, nyt ei ehdi kirjottamaan. Te keksitte ihan tosi hyvin näitä. .... Nonni, nyt voidaan jatkaa."

Poika 1: "Ei saa heittää toisen päälle hiekkaa."

Poika 2: "Ei saa ottaa kädestä lelua."

Poika 1: "Ei saa ajaa toisen päälle."

Tyttö 3: "Ei saa rikkoo toisen rakennusta."

Poika 2: ”Ei saa heittää lumipalloa.”

Poika 1: ”Ei saa ottaa toiselta nallea.”

Poika 1: ”Nyt mulla tuli yks juttu mieleen.”

Ohjaaja: ”Noo kerropas?”

Poika 1: ”Ei saa polttaa lihaa.”

Ohjaaja: ”.. Mitä ei saa polttaa?”

Poika 1: ”Ei saa polttaa ihmisiä.”

Ohjaaja: ”Ihmisiä! No ei saakaan polttaa, se on ihan kamala juttu, oot ihan oikeessa et niin ei saa tehdä.”

Kun lapsien sääntölista alkoi olla täynnä erilaisia kieltoja, ajattelin ohjata keskustelua siihen suuntaan, mitä kaverien kanssa tehdään, jotta säännöt eivät olisi olleet pelkkää kieltämistä. Kysyin lapsilta, saako muita jättää leikin ulkopuolelle, johon sain vastaukseksi ”ei” ja, että ”kaikki pitää ottaa leikkiin mukaan”. Jatkoin kysyen, mitä kaverin kanssa saa tehdä:

Poika 1: ”Leikkii toisen kaa.”

Tyttö 3: ”Leikkii palikoilla yhdessä.”

Poika 2: ”Tekee lumiukkoa.”

Poika 1: ”Voi leikkii autoilla.”

Ohjaaja: ”Joo-o, mitäs muuta täällä oli.. mitäs kaverin kaa voi tehdä?”

Lapset yhdessä: ”Halata!”

Ohjaaja: ”Mitäs muuta, hmm... Mitäs sitte jos satuttaa kaveria ja huomaa et sille tulee paha mieli. Mitäs silloin voi tehdä?”

Lapset yhdessä: ”Pyytää anteeksi!”

Ohjaaja: ”Joo ihan oikein. Entäs sitte jos huomaa vaikka tuolla ulkona et toista lasta kiusataan, mitä sillo pitää tehdä?”

Tyttö 3: ”Sanoo aikuiselle.”

Ohjaaja: ”Joo. Tehän keksitte näitä sääntöjä niin paljon etten meinannu ehtiä kirjoittamaan kaikkia, ootte tosi nokkelia.”

lasten naurua

Tässä vaiheessa totesin, että sääntöjä oli kertynyt listaan jo niin paljon, että siinä mielestäni oli kaikki tärkeät ja oleelliset. Jotkut säännöt alkoivat toistua jatkuvasti, joten lopetimme sääntöjen laatimisen. Säännöissä ilmeni yhdessä keskustelemamme asiat ja se, miten hyvin lapset tiesivät hyvän ja huonon käytöksen eron. Luin muistiin kirjoittamani säännöt lapsille, ja he vaikuttivat tyytyväisiltä aikaansaannokseensa. Kerroin, että lapset saisivat kanssani esitellä säännöt myöhemmin koko ryhmälle aamupiirissä, sillä säännöt ovat koko ryhmän yhteiset. Koska lasten keksimissä säännöissä toistui paljon samankaltaisia asioita, yhdistelin joitakin sääntöjä kirjoittaessani säännöt puhtaaksi. Valmis sääntötaulu löytyy liitteestä 3(16).

Lapset pääsivät askartelemaan vapaasti paikalle tuoduista materiaaleista. Kerroin lapsille, että he voivat tehdä pieniä piirustuksia, leikata kuvioita yms. jotka itse myöhemmin liimaisin sääntötauluun kiinni. Lapset piirtelivät kuvioita kultapaperiin, piirsivät hymynaamoja, tekivät kukkia, leikkasivat erimuotoisia paloja ja piirtelivät muuten vain. Päätin liimata itse lasten tuokset sääntötauluun, sillä tuokiomme kesti loppujen lopuksi niin pitkään, etten halunnut venyttää sitä tuntia pidemmäksi. Osa lapsista innostui piirtelystä enemmän, osa vähemmän, meni hetki ennen kuin lapset keksivät mitä alkoivat tehdä. Askartelutuokio oli mukava ja tunnelma oli rauhallinen. Lapset tekivät, ja itse askartelin myös pari kukkaa tauluun kiinnitettäväksi. Askartelun ohella jutustelimme vähän millaista lapsista tuokioilla oli ollut ja mitä mieltä he olivat kiusaamisesta puhumisesta. Kerroin lapsille olevani heistä ylpeä ja miten hienosti he olivat olleet mukana ja puhuneet kanssani kiusaamisesta.

Lopussa vielä varmistin lapsilta käykö heille se, että liimaan itse heidän askartelunsa sääntötauluun, jonka heille näytän vielä myöhemmin. Tämä sopi lapsille, joten askartelin ja kasasin sääntötaulun lasten päiväuniaikaan valmiiksi. Sääntötaulun esitimme reilun viikon kuluttua lopulle ryhmälle, jolloin myös muut lapset sitoutuivat noudattamaan laatimiamme sääntöjä, allekirjoittamalla säännöt sormenjäljellään.

4 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA TUOTOS: PEDAGOGINEN TOIMINTAPOHJA

Tämän opinnäytetyön tuotos on pedagoginen toimintapohja (Liite 3). Toimintapohja pitää sisällään neljä erilaista satua, materiaalisuosituksia, sekä luovien toimintatuoki-

oiden toteutusohjeet. Tätä pedagogista toimintapohjaa voivat hyödyntää kaikki, jotka työskentelevät lasten kanssa. Toimintapohjasta voi valita itselleen sopivia menetelmiä, joilla käsitellä kiusaamista lasten kanssa.

Kokosin tuokioista saamastani palautteesta muutamia olennaisia huomioita: Toiminnassa näkyi lapsilähtöisyys ja toiminta oli hyvin kohdistettu lapsille mieluisiin tapoihin toimia. Kiusaamisen aiheeseen johdattavat sadut olivat lapsista mielenkiintoisia. Tuokiolla mukana olleet materiaalit tukivat hyvin kiusaamisen käsittelyä, samalla olleen loistavia virikkeitä lapsille. Materiaalit mahdollistivat lasten aiheeseen liittyvän keskustelun ja pohdinnan syntymistä. Tuokioiden monipuolinen sisältö ja toiminta mahdollistivat lasten keskittymisen kiusaamisen aiheeseen.

Havainnointiviikkojen aikana kiusaamista ilmeni monien lasten kohdalla, toisilla se oli viattomampaa ja harvemmin tapahtuvaa, ja toiset ajautuivat kiusaamistilanteisiin melkein päivittäin. Kiusaaminen jakaantui pääasiassa kolmeen eri osa-alueeseen: fyysiseen, sanalliseen ja psyykkiseen kiusaamiseen. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa - julkaisun (2010, 6) mukaan kiusaamisen muodot ovat jaoteltavissa näiden kolmen käsitteen mukaisesti. Fyysistä kiusaamista on esimerkiksi lyöminen, potkiminen, kivien tai hiekan heittelemine ja leikkien sotkemine. Tällaisia kiusaamistilanteita havaitsin tapahtuvan niin sisällä, kuin ulkonakin leikittäessä. Sama julkaisu havainnollistaa myös sen, mitä sanallinen kiusaaminen on. Se on haukkumista, nimittelyä, toisen vaatteiden kommentointia ja selän takana puhumista. Myös näitä havainnoin havainnointiviikkojeni aikana. Sanallista kiusaamista ilmeni yleensä tyttöjen keskuudessa; kommentoitiin toisten lasten vaatteita, käytöstä ja kuiskuteltiin ilkeitä asioita toisista lapsista. Psyykkiseen kiusaamiseen Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu liittyy esimerkiksi manipuloinnin, ilmeilyn, poissulkemisen ja uhkailun. Huomasin havainnointieni aikana, kuinka lapset käyttivät niin sanottua äänetöntä viestintää, ilmeitä ja eleitä kiusatessaan toista lasta. Toisia katseltiin kulmien alta vihaisesti ja tehtiin äänettä ”uhkauksia”, kun ei haluttu vaikka leikkiä lapsen kanssa, jonka kanssa päiväkodin työntekijät pyysivät leikkimään. Lapset, jotka saivat näitä katseita, hakeutuivat muiden lasten kanssa leikkimään. Kuten Aho (1997, 234) kertoo, kiusaaja on pelätty ja dominoiva. Muut lapset eivät halua haastaa riitaa tämän dominoivan kiusaajan kanssa, vaan hakeutuvat ennemmin muualle välttämällä kinastelun. Lapset saattoivat ymmärtää kiusaamisen monella eri tapaa; esimerkiksi jos toinen vahingossa osui ohi kävellessään toiseen lapseen, saatettiin sanoa, että toinen

löi tahallaan, että toinen kiusaa. Lapset eivät siis erottaneet aina mikä oli tahallista ja mikä vahingossa tapahtuvaa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisussa (2010, 5) pohditaan, onko tahallisella ja tahattomalla kiusaamisella tekemistä manipuloinnin ja valtaroolien kanssa. Lapset voivat manipuloida toisiaan, esimerkiksi kesken leikin sääntöjä muuttamalla oman mielensä mukaisiksi. Yleensä sääntöjen muuttaja ja manipuloija julkaisun mukaan on vahvemmassa asemassa oleva, millä itse ymmärrän tarkoitettavan vanhempaa, rohkeampaa ja isompaa lasta. Manipuloiva lapsi ei välttämättä pidä sääntöjen muuttamisesta kiusaamisena, mutta sääntöjen muuttamisesta kärsinyt voi pitää sitä kiusaamisena. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2010, 5.)

Kiusaamista tapahtui yhtäläillä ulkona kuin sisälläkin, pienten ja vähän isompien lasten parissa. Kiusaamistilanteita syntyi leikittäessä kahdestaan, mutta myös isommissa ryhmissä. Jotkin kiusaamisen muodot kuitenkin toistuivat usein arjessa, joten sain käsiini tiedon, jonka perusteella lähdin suunnittelemaan ja toteuttamaan toimintatuokioita.

Kun toimintatuokiot oli aloitettu, huomasin selviä muutoksia jo ensimmäisen tuokion jälkeen. Kerran ulkoilu-aikaan ulkona seuraillessani ryhmän tyttöjen leikkiä hiekkalaitikolla, huomasin siellä olevan jonkin näköistä kärhämää meneillään kolmen tytön kesken. Kävelin paikalle ja kysyin tytöiltä, mitä oikein oli meneillään. Tuokioillani mukana oleva tyttö kertoi, miten kaksi muuta tyttöä eivät tahtoneet ottaa häntä mukaan leikkiin, vaikka hän olisi halunnut leikkiä heidän kanssaan. Hän oli kertonut tytöille, että minun kanssani oli puhuttu, mitä kiusaaminen on ja sen, että leikin ulkopuolelle jättäminen on kiusaamista, kaikkien kanssa pitäisi leikkiä. Olin hetken ihmeissäni ja kerroinkin tytöille, että jos joku haluaa leikkiä heidän kanssaan, eivät he voi sanoa etteivät halua leikkiä hänen kanssaan. Tytöt miettivät hetken, ja pian kauempaa seurattessani kaikki kolme alkoivatkin puuhastella keittiöleikkiä yhteistuumin.

Lapset alkoivat myös puhua kiusaamisesta kiusaamisena. Tuokioilla mukana olevat lapset alkoivat oppia käyttämään kiusaamissanaa oikeissa tilanteissa, jolloin muutkin lapset alkoivat ymmärtää mitä kiusaaminen on. Sanana kiusaaminen alkoi vähitellen tulla vastaan yhä useammin, esimerkiksi ulkona leikittäessä. Lapset saattoivat juosten tulla luokseni ja sanoa, että joku kiusaa. Usein olikin kyse kiusaamisesta, esimerkiksi ulkopuolelle jättämisestä, nimittelystä tai muusta tällaisesta, mutta joskus sain keskustella lasten kanssa siitä miten kaikki vahingossa tehdyt asiat, kuten toisen päälle huo-

maamatta juokseminen ei ole kiusaamista. Hamarus (2012, 34) muistuttaa, ettei lapsen kertomaa saa vähätellä. Jotkut kiusaamistilanteet voivat aikuisista tuntua vähäpätöisiltä, mutta ne voivat olla tärkeitä ja lapseen suuresti vaikuttavia asioita. Lapsen huoli ja suru on otettava vastaan, ja aikuisena on kannettava vastuu. Lapset oppivat hyvin soveltamaan tuokioilla käymiämme kiusaamisasioita ja oppivat huomaamaan ja tunnistamaan niitä päiväkodin arjessa. Lapsille selkiintyi, mitä kavereille saa tehdä ja mitä kavereille ei saa tehdä, lapset alkoivat vähitellen erottaa mikä on kiusaamista ja mikä ei.

Huomasin myös, että lapsien alkaessa ymmärtää, mitä kiusaaminen on, kiusaamistilanteita ei tapahtunutkaan silmiäni edessä niin paljon kuin aikaisemmin. Lapset luultavasti oppivat, että kiusaaminen on paha juttu, eikä niin saisi tehdä. Aina silloin tällöin huomasin sivusilmällä tilanteita, joissa joku lapsista nimitteli tai otti leluja toisten käsistä. Mutta heti kun lapsi huomasi minun tarkkailevan tilannetta, hän lopetti ja oli kuin mitään ei olisi tapahtunut. Tilanteeseen mennessäni, lapsi saattoi väittää, ettei ollut tehnyt mitään, sillä tiesi kiusaamisen olevan ”huono juttu”. Kerroin kuitenkin lapselle aina, mitä olin nähnyt, ja korostin sitä, ettei niin saa tehdä. Tässä tapauksessa etenkin lasten ilmeiden, eleiden ja tekojen seuraaminen on tärkeää. Hamarus (2012, 29) kertoo, että aikuiset saattavat vähätellä kiusaamista, esimerkiksi silloin, kun kyseessä on pieniä tekoja tai kiusaamisen päättyessä heti aikuisen sen huomattessa. Voi olla myös, ettei aina ehdi huomata kiusaamistilannetta kokonaisuudessaan, jolloin voidaan nähdä vaikeaksi puuttua tilanteeseen epävarmuuden takia. Hamaruksen mukaan lapset kuitenkin odottavat aikuisen puuttuvan kiusaamiseen, vaikka eivät siitä sanoisikaan. Nämä lapset kärsivät kiusaamisesta, koska eivät voi itse vaikuttaa sen loppumiseen.

Niin kiusatun kuin kiusaavan lapsen tukeminen on tärkeää. Hamarus (2012, 33) muistuttaa, että lapseen tulee ylläpitää luottamukselliset välit, sekä lasta tulee tukea ja tämä tulee hyväksyä sellaisena kuin tämä on. Hamaruksen mukaan hyvä keskusteluyhteys on avain hyvään vuorovaikutukseen, jonka avulla voidaan kiusaamisesta keskustella syvemmin yhdessä lapsen kanssa. Tämä osoitti minulle sen, että tuokiot olivat vaikuttaneet lapsiin ainakin jollain tapaa. He tunnistivat, mikä on huonoa käyttäytymistä ja kaverin kanssa olemista sekä tiesivät, ettei kiusaaminen ole sallittavaa. Siitä huolimatta kiusaamista tapahtui silloin tällöin, enkä uskonutkaan, että kiusaaminen voisi lop-

pua näin vähällä. Ainakin lasten ymmärrys asiaan kasvoi ja he oppivat kiusaamisen olevan väärin.

5 POHDINTA

Kiusaamiseen liittyviä tutkimuksia ja lähteitä tutkiessani huomasin teoreettisen olemassa olevan tiedon ja omien havaintojeni kohtaavan. Havainnoin, että kiusaamistavat työelämäkumppanina olleessa päiväkodissa, olivat hyvin samaistuvia olemassa olevaan teoretietoon verraten. Kuten Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa - julkaisussa (2010, 6) kerrotaan, kiusaaminen ilmenee kolmessa eri muodossa: fyysisessä, sanallisessa ja psyykkisessä. Huomasin kiusaamisen ilmenevän kaikissa näissä kolmessa eri muodossa, niin tyttöjen sekä poikien arjessa päiväkodissa. Opinnäytetyöni tavoitteena oli luoda pedagoginen toimintapohja, joka piti sisällään erilaisten luovien menetelmien käyttämistä. Näiden menetelmien oli tarkoitus olla yksi tapa ennaltaehkäistä ja ottaa puheeksi lasten välinen kiusaaminen yhdessä lasten kanssa. Toteutin neljän toimintatuokion kokonaisuuden, joilla jokaisella oli oma käsiteltävä aiheensa kiusaamiseen liittyen erilaisten luovien menetelmien avulla. Neljällä tuokiolla lapset saivat kertoa kokemuksiaan ja tunteuksiaan liittyen kiusaamiseen, ja heidän kertomansa asiat opettivat paljon lasten välisestä kiusaamisesta. Tuokiot auttoivat ymmärtämään, miten lasten välinen kiusaaminen on oikeasti päiväkodeissakin jo jonkin tasoinen ongelma, ja sen vaikutukset näkyvät lapsissa ja heidän käytöksessään päiväkodissa. Sain huomata eron kiusaavien ja kiusattujen lapsien välillä, sekä millaista on kiusattujen lapsien arki silloin kun kiusaamista ei ole. Jokainen ryhmäni lapsi oli kokenut jollain tapaa kiusaamista, tai ainakin nähnyt sitä tapahtuvan. Tämä herätti ajatuksen siitä, että eikö lapsuuden kuuluisi olla huoletonta aikaa, ilman kiusaamista ja yksin jäämistä. Hamaruksen (2012, 59) mukaan kaikkien aikuisten tulisi olla luottamuksen arvoisia, sekä puuttua kiusaamiseen niin, että se loppuisi. Hänen mukaansa puuttumisen tulee olla riittävän jäykkää, sillä kiusaaminen ei lopu itsestään, se vain pahenee jatkuessaan. Mielestäni asia on niin tärkeä, että kiusaamista päiväkodissa pitäisi alkaa ennaltaehkäisemään suunnitellusti kaikkialla.

Toisen viikon havainnoinnin päättyessä mietin sitä, miksen ollut havainnoinut kiusaamista yhtä tarkkaavaisesti toisella viikolla. Ensimmäisellä viikolla havainnointini oli ollut tarkkaa ja olin huomannut pienimmätkin tilanteet, mitkä vain näkökenttäni

ilmaantuivat. Uskon tämän johtuvan siitä, että ensimmäisellä havainnointiviikolla olin ulkopuolisemman roolissa, kuin toisella viikolla. Ensimmäisellä viikolla tarkkailin ympäristöäni muutenkin tarkkaavaisesti paikan ollessa uusi ja yrittäessäni sisäistää päiväkodin tapoja. Toisella viikolla olin jo päässyt paremmin mukaan kyseisen päiväkodin toimintaan ja osasin olla luonnollisemmin ja rennommin mukana arjessa. Tarkkaavaisuuteni ei siis ollut terävimmillään enää siinä vaiheessa, kun päiväkotiki ja lapset olivat tulleet tutuiksi ja tämä vaikutti luultavasti havainnointini tekemiseen päiväkodin arjessa. Kuten Ruoppila (1999, 222) kirjassaan toteaa, vaatii osallistuva havainnointi tarkkaavaisuutta ja uteliaisuutta, jotta havainnoija pystyy huomaamaan arkielämässä sivuutettavia yksityiskohtia. Tätä miettiessäni totesin, että juuri näin kävi, päiväkodin tapoihin sisälle päästyäni arkielämässä tapahtuvia pieniä asioita ei enää huomionnut niin tarkasti kuin ulkopuolisen roolissa ollessani. Valitsemani havainnointitavan koin sopivaksi tämän opinnäytetyön havainnointitarkoitukseen. Osallistuva havainnointi mahdollisti piilohavainnoinnin, jonka avulla pystyin havainnoimaan lasten kiusaamista läheltä ja lasten huomaamatta. Kun lapset eivät olleet tietoisia siitä, että tarkkailen heitä, he käyttäytyivät normaalisti. Tekemäni havainnot olivat hyviä ja niiden avulla sain selkeän kuvan siitä, millaista kiusaamista yhteistyökumppanina ollessa päiväkodissa ilmeni.

Omat toimintatuokioni kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi olivat hyvänmielisiä toteuttaa yhdessä lasten kanssa, sillä menetelmät oli valittu ajatellen lapsia ja lapsille mieluisia tapoja tehdä asioita. Jokainen voi itse valita haluamansa tavat keskustella kiusaamisesta lasten kanssa, mutta tärkeintä on, että se tehdään lapset edellä ja lasten hyvinvoinnin takia. Toteuttamani toimintatuokiot koin onnistuneiksi, sekä lapsille opettavaisiksi. Lapset oppivat ymmärtämään sitä, mikä on oikeanlaista ja mikä vääränlaista toimintaa, mikä on kiusaamista ja mikä ei. Hujalan (2011, 43) mukaisesti pedagoginen ote on lisääntynyt varhaiskasvatuksessa. Hänen mukaansa lapsia pidettäessä aktiivisina sekä aloitteellisina toimijoina, lapsen oma vuorovaikutus ympäristön kanssa mahdollistaa oppimisen. Kiusaamisen käsitteleminen yhdessä lasten kanssa oli ajoittain haastavaa, sillä kiusaaminen on vaikea ja negatiivisia tunteita herättävä aihe. Alussa pelkkä sana ”kiusaaminen” oli lapsille vaikea ymmärtää ja sisäistää, mitä sillä tarkoitetaan. Asian käsittelemistä vaikeutti omalla kohdallani se, kun tiesin ryhmässä olevan lapsia, jotka olivat kohdanneet kiusaamista. Valitsemani luovat menetelmät pehmustivat vaikeaa kiusaamisasiaa sopivasti. Luova toiminta liitettynä kiusaamisen käsittelyyn teki aiheen käsittelystä mielekkäämpää ja lapsille helpompaa sekä luonnol-

lisempää. Tekemäni avoimet kysymykset mahdollistivat lasten osallistumisen keskusteluun, sillä pyrin muodostamaan kysymykset niin, että lapset pystyivät vastaamaan niihin jokainen omalla tavallaan, yhdellä sanalla tai useammalla. Esitin myös kysymyksiä, jotka mahdollistivat henkilökohtaisten kokemusten jakamisen. Lapset osallistuivat innokkaasti ja tuokioilla syntyi paljon keskustelua ja pohdintaa aiheeseen liittyen. Hurmeen (2011, 14) mukaan lapsille onkin tärkeää antaa aikaa toimia ja ihmetellä, erityisesti luovia menetelmiä käytettäessä. Lasten kanssa käytyjä keskusteluja liitin opinnäytetyöhöni, tekemieni nauhoitusten pohjalta. Nauhoituksiin oli asianmukaiset kirjalliset luvat ryhmän lapsien vanhemmilta. Yhteisillä tuokioillamme havainnoin, kuinka lapset oikeasti miettivät käsittelemiämme asioita, sekä miten he oppivat jokaisella kerralla jotain. Viimeinen toimintatuokio, jolla kasasimme kiusaamisen vastaisen sääntölistan, pystyin toteamaan tuokioiden olleen menestys. Lapset olivat ymmärtäneet, mitä kiusaaminen on ja miten toisia ei saa kohdella. He olivat oppineet kiusaamisen olevan ”ilkeää” ja ”huono juttu”. He myös tiesivät, milloin pitää pyytää toiselta anteeksi, tai kertoa kiusaamisesta aikuiselle. Kun olin aloittanut toimintatuokiot, havainnoin päiväkodin arjessa muutosta. Toimintatuokiot vaikuttivat jo nopeasti lasten väliseen kiusaamiseen, esimerkiksi ulkoilutilanteissa. Lapset tulivat kertomaan kiusaamisesta avoimemmin, sekä itse kiusaamistilanteet mielestäni vähenivät. Tämän huomattessani ajattelin, millaisia vaikutuksia olisikaan pidempiaikaisella kiusaamisen vastaisella toiminnalla, kun jo lyhyessä ajassa pystyi saamaan näkyviä tuloksia. Tietysti kiusaamisen ennaltaehkäisy voi olla vaikeaa, sillä kiusaamista on välillä vaikea nähdä. Hamaruksen (2012,15) mukaan kiusaamisen huomaamista vaikeuttaa hiljainen hyväksyminen. Nämä hiljaiset hyväksyjät pitävät kiusaamista osana luonnollista yksilöiden välistä selviytymistäistelua. Kirves (2010, 21) taas kuvailee kiusaamisen tapahtuvan usein vapaan leikin tilanteissa tai ulkona, jolloin oman kokemukseni mukaan aikuisen huomio ei välttämättä yletä kaikkiin lapsiin. Uskon, että lapset osasivat käyttää vapaan leikin ja ulkoilun aikana hyväkseen tätä, ettei aikuinen näe. Toimintatuokioiden jälkeen huomasin muutamaan otteeseen, kuinka selkäni takana tapahtui kiusaamista, mutta se loppui heti, kun lapset huomasivat minun tarkkailevan heitä.

Kiusaamista voi käsitellä monella eri tapaa, mutta lasten kanssa aihetta käsiteltäessä oli mietittävä lapsille mieluisa menetelmä. Kuten Solatie (2009, 20) kertoo, luovuus on uusien näkökulmien oivaltamista, uusien vaihtoehtojen etsimistä sekä erilaisten keinojen kokeilua. Tämän takia tunsin luovien menetelmien valinnan sopivaksi tätä opinnäytetyötä varten. Tämän opinnäytetyön pedagoginen malli on sovellettavissa

kaikille lasten kanssa työskenteleville. Tulevaisuudessa tulen ainakin itse hyödyntämään opinnäytetyössä käyttämiäni menetelmiä lasten kanssa. Vaikka kiusaaminen on aiheena vaikea niin aikuisille kuin lapsillekin, koen tärkeäksi siitä puhumisen. Toiminnallisilla tuokioilla aina välillä ajattelin, miten joitakin asioita ei vain pysty sanomaan tai kysymään näin nuorena aikuisenakaan, saati sitten miten lapset pystyisivät puhumaan sellaisista vaikeista asioista. Lapset, ja miksei aikuisetkin tarvitsevat tukea, turvaa ja rohkeutta kiusaamistilanteissa, sillä ei kukaan pärjää yksin. Uskon ja tiedän, että tulen perehtymään kiusaamisen ennaltaehkäisyyn vielä lisää tulevina vuosina. Tiedän myös, että pyrin viemään kiusaamisen ennaltaehkäisyä mukaan työelämään. Tulen toimimaan kiusaamisen ennaltaehkäisyn jatkuvuuden, ja ylipäätään - lasten puolesta.

Toivon, että tätä opinnäytetyötä käytettäisiin yhtenä kiusaamisen ennaltaehkäisyn työkaluna. Päiväkoti, jossa suoritin opinnäytetyön toiminnallisen osuuden, havahtui kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. He myös sanoivat käyttävänsä tulevaisuudessa antamiani materiaaleja aiheen käsittelyssä. Kun itse sain käytännössä nähdä ja kokea sen, miten hyvin lapset sisäistivät kiusaamiseen liittyviä asioita, suosittelen ehdottomasti kaikkia alalla työskenteleviä tarttumaan kiusaamisen käsittelemiseen lasten kanssa rohkeasti.

Toimintatuokioiden toteutuksen jälkeen pohdin sitä, oliko hyvä idea yhdistää toimintatuokiolla olleeseen ryhmään kiusattuja ja kiusaavia lapsia. Hamaruksen (2012, 52) mukaan kiusaajaa ja kiusattua ei ole hyvä laittaa toimimaan samaan ryhmään, tai ainakaan pakottaa toimimaan parina. Pareina toimintatuokioilla ei toimittu, vaan toiminta koostui itsenäisestä toiminnasta, sekä koko ryhmänä toteutettavasta yhteistyöstä. Jos huomasin jonkun lapsen käyttäytyvän vähän epävarmasti, yritin parhaani mukaan tukea häntä ja olla läsnä tilanteessa turvallisena ja luotettavana aikuisena. Ketään lasta ei pakotettu mihinkään, tai kertomaan mitään, jollei lapsi itse niin halunnut. En kuitenkaan huomannut, että kukaan lapsista olisi kokenut turvattomuuden tunnetta tai sen suurempaa epämunavuutta. Lapset tulivat toimeen keskenään, toimivat yhdessä ja kunnioittivat toisiaan, sekä minua ohjaajana. Ensimmäisellä tuokiolla näkyi selkeästi ryhmän lasten roolit. Mukana olleesta kolmesta lapsesta löytyi yksi, joka johti ryhmää ja teki ryhmän aloitukset ja päätökset. Saduttaessamme tämä lapsi aloitti sadutuksen, johon muut lapset jatkoivat samantyyppisellä tarinalla vuorollaan. Sadutus ei liittynyt kiusaamiseen, enkä tiedä olisiko se liittynyt siinäkin tapauksessa, jos joku toinen lapsi olisi saanut aloittaa sadutuksen haluamallaan tavalla. Näin tilanteen niin, että

muut lapset olivat aivan kuin pakotettuja jatkamaan aloittajan tarinaa, eivätkä nämä toiset lapset välttämättä uskaltaneet kertoa omaa asiaansa, tai olla eri mieltä tämän päättäväisen lapsen kanssa. Lapset olivat kaikki luonteiltaan kovin erilaisia, joten ryhmässä erottui selkeästi tämä johtajamainen lapsi, jota matkittiin ja kenen sanoihin yhdyttiin. Mietin, että olisinko saanut kuulla enemmän lapsien omakohtaisia kokemuksia kiusaamisesta, jos ryhmädynamiikka olisi ollut erilainen. On kuitenkin ymmärrettävä, että kiusaamisesta puhuminen saattoi olla vaikeaa lapsille, joko ymmärtämisen tai omakohtaisten kokemusten ja tunteiden takia. Mielestäni oli hyvä, että käsitelimme kiusaamisesta aiheutuvia tunteita lasten kanssa. Hamaruksen (2012, 55) mukaan ennaltaehkäisevässä mielessä, lapsille on tärkeää opettaa omien tunteiden tunnistamista ja niiden käsittelytaitoa.

Tämän opinnäytetyön toiminnallinen osuus kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi oli mielestäni onnistunut. Onnistuin kehittämään pedagogisen toimintapohjan, jonka avulla lasten välistä kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä ja ottaa puheeksi yhdessä lasten kanssa. Tämä on kuitenkin vain yksi tapa ennaltaehkäistä kiusaamista. Päiväkodit tarvitsevat näitä uusia menetelmiä paljon lisää. Tämän opinnäytetyön toiminnallinen osuus toteutettiin 3–5-vuotiaiden kanssa, mutta mielestäni eri-ikäisille lapsille tulisi suunnitella kehitystä ja osaamista vastaavia menetelmiä, joilla käsitellä kiusaamista. Yksi ainoa tapa käsitellä kiusaamista lasten kanssa, ei välttämättä toimi kaikkien ikäryhmien lasten kanssa toimittaessa. Jatkoa ajatellen, mielestäni olisi tärkeää ja mielenkiintoista seurata ja havainnoida pidemmällä aikavälillä kiusaamisen ennaltaehkäisyn vaikutuksia päiväkodin arkeen ja lasten käyttäytymiseen: vaikuttaako suunniteltu kiusaamisen vastainen toiminta kiusaamisen ilmenemiseen, väheneekö kiusaaminen, tarttuvatko työntekijät jämäkämmin kiusaamistilanteisiin? Kun kiusaamisen ilmenemisestä päiväkodissa tiedetään jo, olisi hyvä kehittää lisää kiusaamisen ennaltaehkäisyn menetelmiä ja tutkia enemmän ennaltaehkäisemisen vaikutuksia kiusaamiseen.

LÄHTEET

Aho, Sirkku & Laine, Kaarina 1997. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuoro-vaikutukseen. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

EDC, 2013. Preventing bullying. WWW-dokumentti.

<http://preventingbullying.promoteprevent.org/1-bullying-early-childhood>. Ei päivitystietoja. Luettu 25.7.2015.

Eskelä Tuomisto, Liisa & MLL 1982. Elävää viivaa etsimässä. Piirtäminen osana lasten taidekasvatusta. Kunnallispaino.

Hamarus, Päivi 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Hamarus, Päivi 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Harjunkoski, Sirpa-Maija & Harjunkoski, Reino 1994. Kiusanhenki lapsen kengissä. Koulukiusaaminen haaste kasvattajalle. Juva: Kirjapaja.

Heikkinen, Hannu 2004. Vakava leikillisuus. Draamakasvatusta opettajille. Vantaa: Dark Oy.

Hujala, Eeva & Turja, Leena 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Hurme, Vuokko 2011. Tehdään taidetta. 100 vinkkiä lapsiperheen luoviin hetkiin. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Jantunen, Timo & Lautela, Raija 2011. Lapsilähtöinen esiopetus. Latvia: Livonia Print.

Järvinen, Mervi, Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.

Kalajoki, Minna 2010. Oppi & ilo. Lapsi oppii leikiten – artikkeli. WWW-dokumentti. http://www.oppijailo.fi/index/artikkelit/lapsi_oppii_leikiten. Ei päivitystietoja. Luettu 6.6.2015.

Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? PDF-dokumentti. <https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/b5df037d520f9efb08e86eaf5b3eea0d/1413554912/application/pdf/12510731/Kiusaavatko%20pienetkin%20lapset.pdf>. Ei päivitystietoa. Luettu 17.10.2014.

Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. PDF-dokumentti. <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/cefb6339c088b701af4d1eb0a5ffb434/1428744955/application/pdf>

/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf. Ei päivitystietoja. Luettu 11.4.2015.

Koskinen, Ahti & Porttila, Riikka 2014. Päiväkodissa kiusaava lapsi ei ole tietoisesti paha. WWW-dokumentti.
http://yle.fi/uutiset/paivakodissa_kiusaava_lapsi_ei_ole_tietoisesti_paha/7532396?ref=leiki-es. Päivitetty 17.10.2014. Luettu 15.12.2014.

Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
 Laxén, Ulla 1976. Luova leikki varhaiskasvatuksessa. Tapiola.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Lapset ensin. Kiusaaminen päiväkodissa. WWW-dokumentti. <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaisuinen/kiusaaminen-paivakodissa/>. Ei päivitystietoja. Luettu 15.12.2014.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Lapset ensin. Kiusaamisen seuraukset. WWW-dokumentti. <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaisuinen/kiusaamisen-seuraukset/>. Ei päivitystietoja. Luettu 6.7.2015.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Vanhempainnetti. WWW-dokumentti.
<http://www.mll.fi/vanhempainnetti/>. Ei päivitystietoja. Luettu 4.2.2015.

National Education Association, 2015. 10 Steps to Stop and Prevent Bullying. WWW-dokumentti. <http://www.nea.org/home/51629.htm>. Ei päivitystietoja. Luettu 25.7.2015.

Niemi, Milko 2006. Lapsilähtöisyys. WWW-dokumentti.
<http://www.nettineuvo.fi/default.asp?link=610.5>. Päivitetty 21.6.2006. Luettu 23.9.2014.

Ojala, Mikko 1993. Varhaiskasvatuksen perusteita ja haasteita. Jyväskylä: Gummerus.

Papunet 2014. Kuvapankki. WWW-dokumentti.
<http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>. Ei päivitystietoja. Luettu 9.12.2014.

Palonen, Kirsti 2007. Sadutus – ovi luottamukseen ja vuorovaikutukseen. PDF-dokumentti <http://www.hepsy.psyli.fi/lehdet/web0407HEPSY.pdf>. Luettu 23.9.2014.

Pulkkinen, Lea & Launonen, Leevi 2005. Eheytetty koulupäivä. Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen. Helsinki: Edita.

Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila ym. 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOY.

Ruoppila, Isto & Hujala, Eeva ym. 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmä. Jyväskylä: Gummerus.

Solatie, Jim 2009. Luova lapsi oivaltaa, oppii ja pärjää. Helsinki: Tammi.

Stakes oppaita 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. PDF-dokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>. Ei päivitystietoja. Luettu 7.7.2015.

Suomen Unicef. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. PDF-dokumentti. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf. Ei päivitystietoja. Luettu 11.4.2015.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2015. Taidelähtöiset menetelmät. WWW-dokumentti. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat. Päivitetty 12.3.2015. Luettu 6.7.2015.

Tuovinen, Sanna 2014. Satuhieronta. Läsnaolevan kosketuksen ja sadun taikaa. Helsinki: WSOY.

Viittala, Kaisu 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus.

Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallisen opinnäytetyön ohjaajan käsikirja. Tampere: Tammi.

Vilkkä, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

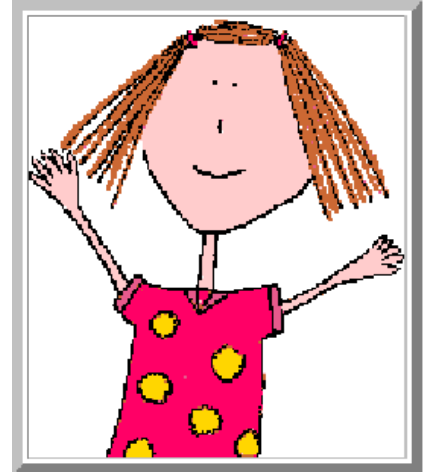
Yle Uutiset. Kiusaamiskierre voi alkaa jo päivähoidossa. WWW-dokumentti. http://yle.fi/uutiset/kiusaamiskierre_voi_alkaa_jo_paivahoidossa/6653190. Päivitetty 22.5.2013. Luettu 15.7.2015.

Yle Uutiset. Pienet lapset kiusaamisen armoilla päiväkodissa – ei tarvitse puuttua. WWW-dokumentti. http://yle.fi/uutiset/pienet_lapset_kiusaamisen_armoilla_paivakodeissa__ei_tarvitse_puuttua/7112346. Päivitetty 28.2.2014. Luettu 15.7.2015.

Ylönen, Hilikka & Luumi, Pertti 2002. Kertomus on tie. Jyväskylä: Gummerus.

Lupakysely vanhemmille

Hei!

Toteutan toiminnallisen opinnäytetyöni *****-ryhmässä. Toiminta tapahtuu viiden lapsen kokoisessa ryhmässä. Opinnäytetyöni aiheena on lasten välisen kiusaamisen ennaltaehkäiseminen ja puheeksi ottaminen luovien menetelmien avulla. Tuokioita on yhteensä neljä ja tuokiot pitävät sisällään tarinoita, keskustelua ja erilaista luovaa toimintaa. Käsiteltävinä aiheina ovat kiusaamisen eri muodot ja kiusaaminen ylipäätään.

Tuokioilla syntyvät tuotokset jaan päiväkodille/lapsille kotiin vietäväksi opinnäytetyön valmistuttua. Tuokiot tulen äänittämään, sillä tulen poimimaan keskustelusta lasten kertomia asioita, mielipiteitä ja ajatuksia opinnäytetyöhöni. Opinnäytetyössä päiväkotiki ja lapset pysyvät anonyymeinä, ainoastaan lapsen sukupuoli ilmenee valmiissa julkisessa työssä.

Pyydänkin suostumustanne allekirjoituksen muodossa seuraaviin:

- Lapseni saa osallistua opinnäytetyön toimintaan.

Allekirjoitus

- Lapseni ääni saa kuulua äänitteissä, eli sallin tuokioiden äänityksen. (Äänitteet tuhoetaan opinnäytetyön valmistuessa, eikä kukaan ulkopuolinen kuuntele niitä opinnäytetyöprosessin aikana.)

Allekirjoitus

- Sallin lapseni sukupuolen julkaisemisen opinnäytetyössä. Päiväkotiki ja lapset pysyvät anonyymeinä.

Allekirjoitus

Jos teillä tulee kysyttävää, voitte kysyä minulta lisää!

Toivoisin Teidän palauttavan lupalaput *****-ryhmään viimeistään 7.4.2015.

Aika ja paikka

Allekirjoitus

Hyvää ja aurinkoista kevään jatkoa! ☺ Terveisin Kati

HAVAINNOINTIMATRIISI KAHDELTA VIIKOLTA

Viikko 1

Kiusaamisen ilmenemismuoto

Määrä (kertoina)

töniminen	4
nimittely	2
ulkopuolelle jättäminen	4
toiselle nauraminen/pilkkaaminen	1
toisen leikin rikkominen	1

Viikko 2

Kiusaamisen ilmenemismuoto

Määrä (kertoina)

töniminen	2
toisen käskyttäminen	2
toisen leikin rikkominen	1
pilkkaaminen/nimittely	2

PEDAGOGINEN TOIMINTAPOHJA – LASTEN VÄLISEN KUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISEMINEN JA PUHEEKSI OTTAMINEN LUOVIENTEN MENETELMIEN AVULLA

Jokaisella toimintatuokiolla on sama tarkoitus ja tavoite. Tarkoituksena on opettaa lapsia puhumaan kiusaamisesta sekä rohkaista tuomaan ajatuksiaan, tunteuksiaan ja mielipiteitään julki. Tavoitteena on myös opettaa lapsia ymmärtämään sitä, mikä on oikein ja mikä väärin, miten saa toimia ja miten ei saisi toimia. Toiminnassa on tarkoitus näkyä lapsilähtöisyys. Jokaisella tuokiolla on myös sama pääaihe, joka on lasten välisen kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puheeksi ottaminen luovien menetelmien avulla. Tuokioille yhteisten tavoitteiden, tarkoitusten ja aiheen lisäksi jokaisella tuokiolla on oma pieni tavoitteensa aiheeseen liittyen. Neljällä tuokiolla kiusaamista käsitellään sen eri muodoissa.

Ohjaajan tulee osata ottaa tuokiolla huomioon monia asioita omassa ohjauksessaan jokaisella kerralla. Ohjaajan ohjaustyylin

on oltava kannustava, rohkaiseva ja tukeva. On oltava läsnä ja osattava kuunnella lapsia. Lapsille on myös tehtävä aihetta tukevia kysymyksiä keskustelun ylläpitämiseksi. Ohjaajan kannattaa suosia avoimia kysymyksiä (mitä, miksi, miten), jotka mahdollistavat lapsen oman osallisuuden, eivätkä johdattele lasta. Ohjaajan tulee ilmaista itseään selkeästi ja jokainen lapsi on osattava ottaa huomioon. Lapsien omille ideoille ja keskustelulle on annettava tarvittavasti aikaa.

Tuokiot sisältävät kiusaamisesta keskustelua. Apuna käytetään erilaisia materiaaleja, kuten satuja sekä tilanne- ja tunnekuvia. Jokainen tuokioista sisältää luovaa toimintaa yhdessä lasten kanssa. Luova toiminta on lapsille luonteva tapa tehdä asioita, lapsilähtöisesti. Lapsille tulee antaa vapaus toteuttaa itseään ja tehdä omia valintojaan.

Jokainen tuokioista aloitetaan sadulla, jonka tapahtumat sijoittuvat joka kerta samaan ympäristöön; Mesikämmenen laakson päiväkotiin ja sen arkeen. Saduissa ilmenee erilaisia kiusaamisasioita, joten satu avaa aiheen lapsille mielisillä ja luontevalla tavalla. Sadun jälkeen on keskustelua ja erilaista toimintaa. Ohessa löytyvät ohjeet tuokioiden suunnitteluun ja toteutukseen, sekä tuokioilla luettavat sadut ja materiaaleja.

Tuokioilla voi käyttää sanelulaitetta, jolloin tuokioilla esille nousevat asiat ja aiheet voi palauttaa mieleensä helpommin, sillä muistiinpanojen tekemiselle tuokioilla ei ole aikaa. Kahden ohjaajan yhteistyö on myös suositeltavaa.

TUOKIO 1

Satu 1

Oli kirkas ja aurinkoinen päivä Mesikämmenen laaksossa. Lumet olivat sulaneet jo pois ja nurmikko alkoi pilkistää vihreänä maasta. Mesikämmenen päiväkodissa oli ulkoilu-aika ja lapset olivat pihalla leikkimässä. Maa oli vielä märkää ja pihamaa täynnä vesilätäköitä, joissa lapset mielellään hyppivät kumisaappaat jalassa.

Otto-karhu leikki hiekkalaatikolla Jussi-jäniksen kanssa autoleikkiä, pienen Sisu-siilin tehdessä hiekkalaatikon reunalla yksin hiekkalinnaa ja katsellen poikien autoleikkiä. Sisu yritti välillä varovasti mennä mukaan poikien leikkiin, mutta pojat eivät olleet huomaavinaanakaan. Lopulta Sisu rohkaisi mielensä ja kysyi Otolta ja Jussilta: "Saisinko leikkiä teidän kanssa? Teillä on niin kivan näköinen autoratakin..". Otto-karhu katsoi Sisua ja tiuskaisi ilkeästi: "Me ei haluta leikkiä tuollaisen kääpiön kanssa mitään!" Jussi-jänis jatkoi: "Niin, me ei leikitä tollasten vauvojen kanssa." Jussi otti Sisun lapion ja heitti sen hiekkalaatikon viereiseen vesilätäköön.

Sisu-siili harmistui ja lähti pois hiekkalaatikolta pienesti nyyhkyttäen. Hän piiloutui pihan reunalla olevaan pieneen pensaaseen ja käpertyi pieneksi palloksi. Pian ulkoilu-aika oli päättymäisillään ja lastenhoitaja Pauliina-pöllö huomasi Sisun kadonneen. Pauliina-pöllö ja päiväkodin lapset alkoivat huutelemaan Sisua: "Sisu, missä sinä olet, tule esiin!"

Hetken kuluttua Sisu kurkisti pensaasta yhä itkien. Pauliina-pöllö riensi Sisun luo ja pyyhki tämän kyyneleet. "Mitä on sattunut?" Pauliina kysyi. Sisu sai itkultaan kerrottua mitä oli käynyt: "Pojat ei ottanut mua mukaan autoleikkiin ja sit Jussi heitti mun lapion tonne lätäköön ja sit mä menin piiloon.." Pauliina-pöllö kuunteli harmistuneena Sisua ja halasi tätä, yhdessä he lähtivät sisälle.

Sisällä Pauliina-pöllö kertoi toiselle lastenhoitajalle, Hillevi-hirville, mitä ulkona oli tapahtunut. He yhdessä päättivät ottaa asian puheeksi lasten kanssa ennen ruokailua. Kun lapset olivat istuutuneet penkeille jokainen omalle paikalleen, sanoi Pauliina: "Minua vähän harmittaa se, mitä äsken tuolla ulkona tapahtui. Sisu kertoi minulle poikien olleen hänelle ilkeitä ja kiusanneen häntä. Haluaisinkin Jussin ja Oton nyt pyytävän anteeksi Sisulta." Jussi-jänis ja Otto-karhu kävelivät hiljaa Sisun luo, pyysivät häneltä vuoroperään anteeksi ja halusivat häntä. Tämän jälkeen Hillevi-hirvi kysyi: "Tiedättehän lapset, ettei toisia saa kiusata, sillä siitä tulee paha mieli?" Lapset nyökyttelivät hiljaa. Pauliina-pöllö jatkoi: "Minusta olisi tärkeää, että me puhuisimme yhdessä siitä mikä on kiusaamista ja mikä ei, sillä uskon, että kukaan meistä ei halua olla kiusatuna tai olla kiusaaja." Otto-karhu katsoi jalkoihinsa ja kuiskasi hiljaa: "Ei me tahallaan oltu Jussin kanssa Sisulle ilkeitä.." Pauliina-pöllö katsoi Ottoa ja sanoi: "Tiedän sen. Mutta joskus jotkut asiat mitä emme tarkoita pahalla, saavat muut surullisiksi. Siksi haluankin kysyä teiltä lapset, mitä kiusaaminen teidän mielestänne on?"

TUOKIO 1

Tällä tuokiolla aiheena on kiusaaminen yleensä ja aiheeseen tutustuminen.

Toiminnan aloitus: Lapset kerätään lattialla istumaan puoliympyrään, ohjaaja asettuu lasten eteen lattialle istumaan. Lapsille kerrotaan mihin aiheeseen tuokiot tulevat liittymään ja mitä tullaan yhdessä tekemään (esimerkiksi lapsille voi kertoa, että yhteisillä tuokioilla keskustellaan ja puuhaillaan yhdessä). Lapsille pitää antaa se vaihtoehto, että aina ei ole pakko vastata ohjaajan tekemiin kysymyksiin, jos ei halua tai osaa vastata niihin.

Lapset tutustutetaan myös sanelulaitteeseen, joka on mukana jokaisella tuokiolla. Lapsille kerrotaan, että sanelulaitteesta ei tarvitse välittää, se vain äänittää käytyä keskustelua eikä ole häiriöksi millään tapaa. Lapsia tulee myös muistuttaa siitä, että sanelulaitteeseen saa koskea vain ohjaaja, se ei ole lasten käytettävissä.

Toiminnan sisältö ja käytettävä(t) luovat menetelmät: Kun lapsille on avattu toimintaa, on aika aloittaa ensimmäinen toimintatuokio. Lapsille kerrotaan, että jokainen yhteinen tuokio aloitetaan sadun lukemisella. Ensimmäisen sadun lukeminen alkaa. Sitten kun satu Mesikämmenen päiväkodista on saatu loppuunsa, ohjaaja esittää kysymyksiä satuun ja kiusaamiseen liittyen,

joihin lapset saavat vapaasti luvan saatuaan vastata. Seuraavaksi muutamia esimerkkikysymyksiä:

- *Mitä kiusaaminen on? Mitä se sinusta tarkoittaa?*
- *Onko kiusaaminen oikein? Miksi on, miksi ei?*
- *Oletko nähnyt kiusaamista?*
- *Millaista kiusaamista olet nähnyt?*
- *Mitä pitää tehdä, jos huomaat että jotakin lasta kiusataan?*
- *Mitä pitää tehdä, jos toiselle tulee paha mieli?*
- *Onko sinua/ystävääsi kiusattu? Miltä se tuntui?*
- *Minkä takia jotkut kiusaavat? Mistä syystä joitakin lapsia kiusataan?*

Kysymyksiä ja tarinan avulla keskustellaan niin pitkään, kun puhuttavaa riittää. Ohjaajan pitää kysymyksiä tehdessään yrittää muotoilla kysymykset avoimiksi, että lapset vastaisivat useammalla kuin yhdellä tai kahdella sanalla. Myös jatkokysymyksiin voidaan tukea lasten keskusteluun osallistumista. Jokainen lapsi pi-

tää muistaa ottaa huomioon ja lapsia tulee rohkaista kertomaan omia ajatuksiaan. On muistettava kuitenkin tilannetaju (esimerkiksi lasten olemusta kannattaa seurailta), jottei lapsille tule pahaa tai epämieluisaa oloa toimintatuokion seurauksena.

Kun keskustelu on käyty, on mahdollista pitää pieni rentoutushetki, noin viiden minuutin ajan. Tässä kohtaa luetaan kuitenkin lapsiryhmää ja miten he vaikuttavat jaksavan. Pieni lepoaika voi olla paikallaan. Rentoutuksena voi käyttää esimerkiksi satuhierontaa, joka on todettu lapsille mieluisaksi rentoutumismenetelmäksi. Jokainen ohjaaja kuitenkin saa valita lapsille sopivimman tavan välirentoutukseen. Tämän jälkeen palataan takaisin aiheeseen ja itse toimintaan.

Luovana menetelmänä tällä tuokiolla käytetään sadutusta. Tarkoituksena on havainnoida, jääkö kiusaaminen lasten ajatuksiin ja ilmeneekö se millään tapaa lasten sadutuksessa. Alussa lapsille kerrotaan saduttamisen idea. Lapset saavat yhdessä kertoa oman satunsa, ilman ulkopuolisten ohjausta. Jokainen lapsi saa vuorollaan jatkaa satua. Kertomista jatketaan niin pitkään, että satu on valmis. Lapsia muistutetaan siitä, että heidän tulee puhua hitaasti, jotta ohjaaja ehtii kirjoittamaan heidän satunsa ylös. Ohjaaja ei puutu lasten sanomisiin, vaan kirjoittaa ne niin kuin ne hänelle kerrotaan, sanasta sanaan. Kun lapsien mielestä satu on valmis, ohjaaja lukee sen heille ääneen, sanasta sanaan. Lapset saavat korjata satua niin paljon kun haluavat. Kun he ovat yksissä mielin siitä, että satu on valmis, se luetaan heille vielä viimei-

sen kerran. Kun satu on valmis, voi lapsilta kysellä mitä he pitivät yhteisestä tuokiosta ja tätä kautta saada heiltä pientä palautetta. Tuokio päätetään sen jälkeen kiittämällä lapsia.

Huom! Sadutukselle voi olla tarpeen antaa aihe tai suunta, josta lapset lähtevät saduttamaan. Näin lapset saduttaisivat aiheeseen liittyen varmemmin.

Tarvittavat välineet: Sanelulaite, sadun osa yksi, satuhieronta välineet (kirja + musiikki), kynä, kumi ja paperia. Kirjoittamisen voi toteuttaa myös tietokoneella, jolloin kynää ja kumia ei tarvita.

TUOKIO 2

Satu 2

Mesikämmenen laakson päiväkodissa oltiin lähdössä välipalan jälkeen yhdessä ulkoilemaan pihalle. Henni-haisunäätä, Päivikki-pesukarhu ja pieni Kerttu-kettu olivat ehtineet ensimmäisinä ulos. Henni ja Päivikki päättivät ottaa yhdessä leikin hiekka-laatikolle, jonne he alkoivat rakentaa suurta hiekkalinnaa. Kerttu meni heidän kanssaan samalle hiekkalaatikolle, mutta alkoi tehdä itseksensä omaa hiekkakakkuaan.

Vähän ajan kuluttua loputkin lapset saapuivat pihalle. Otto-karhu ja Jussi-jänis lähtivät Sisu-siilin kanssa leikkimään autoilla puiden juureen. He leikkivät sulassa sovussa ja tekivät todella suuren autoradan, jolla ajoivat sitten kilpaa. Lastenhoitaja Pauliina-pöllö katseli lasten leikkiä hymyillen.

Rauhallinen hetki ei kuitenkaan kestänyt kauaa, sillä pian Pauliinan korviin kantautui kovaäänistä huutoa kauempaa hiekkalaatikon suunnalta. "Se on mun ämpäri!" Kerttu-kettu huusi. "Nyt se on meidän!" huusivat Henni-haisunäätä ja Päivikki-pesukarhu ja tönäisivät samalla pienen Kertun nurin samalla nykäisten ämpärin Kertun tassuista pois. Kerttua harmitti, se alkoi melkein itkeä, mutta ajatteli ettei halua itkeä toisten tyttöjen edessä, ne kiusaisivat sitä vain lisää. Hän otti lapion tassuihinsa ja jatkoi sillä hiekkakakkunsa tekemistä niellen kyyneliään.

Pauliina-pöllö oli nähnyt koko tilanteen ja kiirehti hiekkalaatikolle. Juuri kun hän ehti paikalle, Henni-haisunäätä potkaisu Kertun keskeneräisen hiekkakakun kasaan, niin että mitään ei jäänyt jäljelle. Pauliina-pöllö huudahti paikalle ehdittyään: "Henni! Mitä sinä oikein teet? Ja Päivikki, nyt tytöt tulette pois sieltä hiekkalaatikolta, heti!" Henni ja Päivikki kiipesivät laidan yli pois hiekkalaatikolta maahan tuijotellen. "Kerttu-pieni, tule sinäkin tänne", sanoi Pauliina ja katsoi Kerttua rohkaisevasti. Kerttu käveli Pauliinan viereen korvat lurpallaan. "Tytöt, näin kuinka teitte ilkeitä asioita Kertulle. Te huusitte ja otitte Kertun tassuista ämpärin, jota hän käytti leikkiinsä. Tämän lisäksi vielä tönäisitte hänet nurin ja rikoitte hänen tekemänsä hiekkakakun! Olen ihan järkyttynyt siitä, miten huonosti kohtelitte ystäväännne", Pauliina-pöllö sanoi äkäisellä äänellään ja jatkoi: "Tämä oli nyt hyvä esimerkki siitä, miten ystäville ei saa missään nimessä tehdä, tuo on kiusaamista ja te teitte sen vielä aivan tahallanne!" Tytöt tuijottelivat maahan kaikki aivan hiljaa, kunnes Päivikki-pesukarhu rohkaistui ja halasi pientä Kerttua ja pyysi tältä anteeksi. Myös Henni rutisti Kerttua tiukasti ja kuiskasi tälle anteeksipyyntönsä.

Pauliina katsoi hyväksyvästi tyttöjen sovinnon tekemistä ja sanoi tytöille: "Toivottavasti opitte tästä jotakin jatkoa ajatellen ja muistatte, ettei ketään saa tahallaan satuttaa. En halua enää ikinä nähdä teidän kiusaavan ja satuttavan toisianne, sillä tiedän miten hyviä ystäviä oikeasti olette. Mutta nyt, palatkaa leikkiinne, ja tällä kertaa, leikkikää sovussa, osaatte kyllä."

TUOKIO 2

Tällä toisella tuokiolla aiheena on fyysinen kiusaaminen. Tämän tuokion omana tavoitteena on se, että lapset oppivat ymmärtämään paremmin minkälainen toiminta on oikeanlaista ja mikä taas vääränlaista. Lapset saavat itse pohtia niitä keinoja, millä voidaan ennaltaehkäistä kiusaamista.

Toiminnan sisältö ja käytettävä(t) luovat menetelmät: Toimintatuokio aloitetaan taas yhdessä lattialle kokoontuen puoliympyrään. Sadun toisen osan lukeminen aloittaa tuokion. Kun satu Mesikämmenen päiväkodista on luettu, ohjaaja ottaa esiin lattialle erilaisia kuvia, joissa on esimerkiksi tilanteita, joissa toista lasta lyödään ja tönitään. On myös kuvia, joissa toiselta otetaan lelu kädestä ja heitetään toisen päälle jotakin. Kuvat asetetaan lasten näkyville ja lapset saavat hetken niitä katsoa. Sitten käydään yhdessä läpi, mitä lapset kuvissa näkevät, mitä niissä tapahtuu. Ohjaaja voi esittää erilaisia kysymyksiä kuvien perusteella, esimerkiksi:

- *Miksi toinen kuvan lapsista näyttää surulliselta?*
- *Miksi tuo toinen lapsi heittää toisen päälle jotain?*
- *Minkä takia joku haluaisi rikkoa toisen leikin tahallaan? (esimerkiksi toisen rakentaman palikoista tehdyn talon)*
- *Onko oikein ottaa lelu suoraan toisen kädestä, millä toinen on juuri leikkimässä?*
- *Saako toista lyödä?*
- *Onko mahdollista, että satuttaa toista lasta vahingossa? Mikä on vahingossa satuttamista?*
- *Saako toista tahallaan satuttaa? Mikä on tahallaan satuttamista?*
- *Mitä pitää tehdä, jos toinen lapsi satuttaa sinua?*
- *Mitä pitää tehdä, jos satutat toista lasta?*

Kun keskustelu kuvien pohjalta on käyty, voidaan tässä välissä pitää jälleen pieni tauko, kestoltaan noin viisi minuuttia. Tauko ei

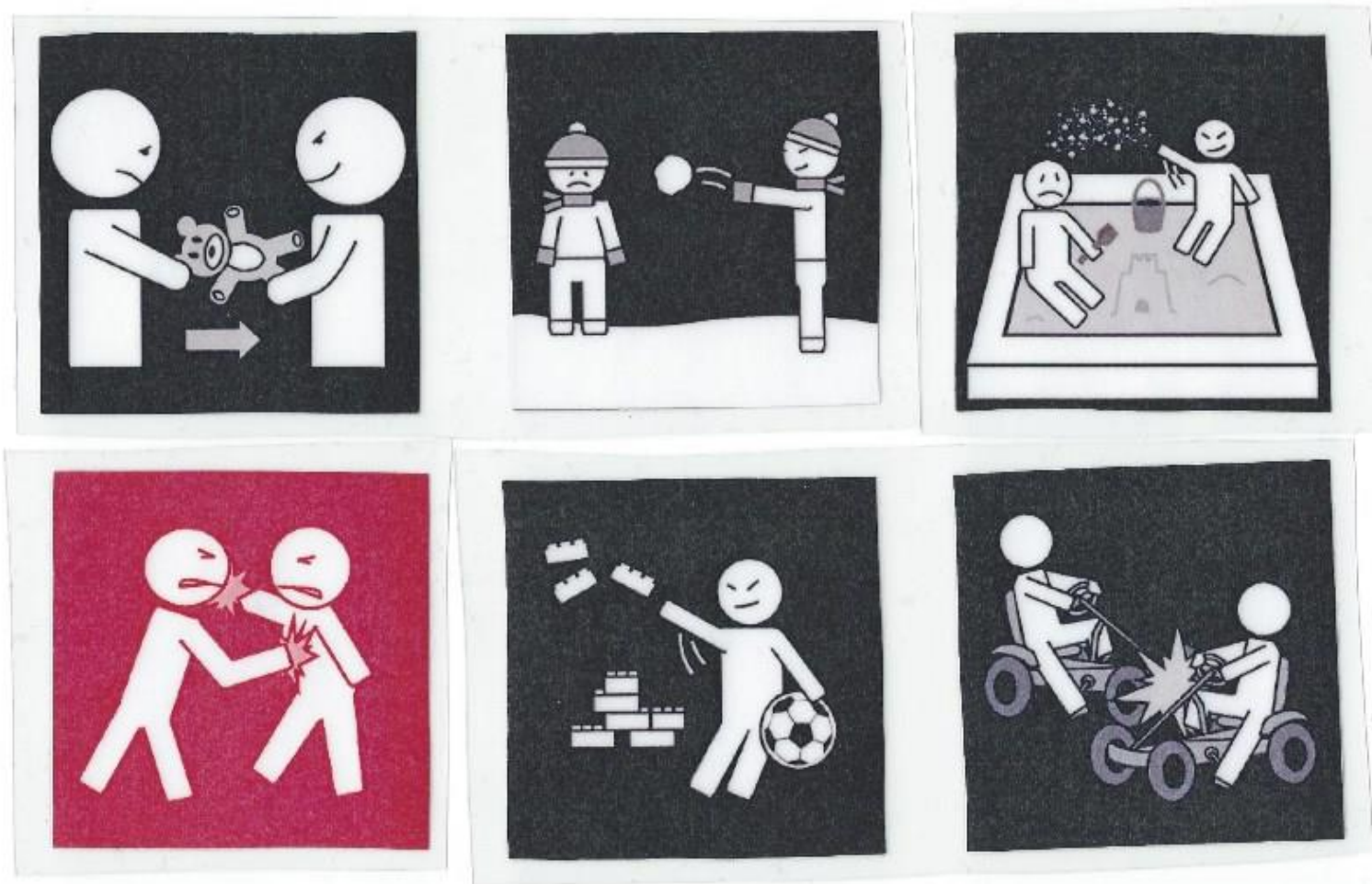
ole pakollinen, mutta se voi auttaa lapsia tuokion loppuun saakka. Tauko voi koostua jälleen lyhyestä satuhieronnasta, joka saa lapset hetkeksi rauhoittumaan ja rentoutumaan.

Tauon päättyessä palataan aiheeseen ja takaisin puoliympyrään lattialle istumaan. Luovana menetelmänä tällä tuokiolla käytetään näyttelystä/leikkiä. Ohjaaja kertoo lapsille, että tällä kertaa he saavat näyttellä/leikkiä ja keksiä läpikäydyille tilannekuville ratkaisun, josta ohjaaja ottaa kameralla kuvan. Eli lapset saavat miettiä, mikä olisi hyvä vastakohta esimerkiksi kuvalle, jossa toista lyödään. Aiemmin käydyt tilannekuvat laitetaan ☹ - naaman alapuolelle ja viereen laitetaan ☺ - naama, johon lasten tulee keksiä itse tilanne/ratkaisu, josta otetaan kuva. Ohjaajan pitää panostaa, että ratkaisun pitää olla hyvä ja oikea tapa toimia ja että ketään ei saa missään nimessä satuttaa, eikä kiusaamista saa tapahtua. Lasten tekemien ratkaisujen pitää olla onnellisia ja turvallisia. *(Ohjaaja voi kertoa esimerkin koskien kuvaa, jossa toiselta otetaan lelu kädestä. Tälle kuvalle hyvä ratkaisu olisi esimerkiksi se, että ne kaksi lasta leikkisivät yhdessä ja pyytäisivät toisiltaan leluja).*

Tilannekuvat käydään yksi kerrallaan läpi ja jokainen lapsi saa osallistua näyttelämiseen ja tulla valokuvatuksi. Yhtä aikaa näytteläessä on kaksi lasta, mutta useampi lapsi voi osallistua sa-

maan kuvaan. Lapset saavat itse pohtia ja rakentaa ratkaisun tilannekuville. Ohjaaja voi tarvittaessa ohjata lasten työskentelyä, mutta ohjaaja ei saa puuttua lasten tekemiin ratkaisuihin jollei tilanne näytä eettisesti uhkaavalta tai väärään suuntaan etenevältä. Kuvia otetaan niin pitkään, että jokainen halukas lapsi on saanut osallistua ainakin yhteen kuvaan. Tarkoituksena on ratkaista lasten kanssa jokainen negatiivinen tilannekuva kehittämällä ongelmaan positiivinen ratkaisu. Kun kuvat on käyty läpi, tilanteet näytetty ja valokuvat otettu, on tuokio lopussa. Lopussa kiitetään lapsia tästä kerrasta.

Tarvittavat välineet: Kamera, Papunetin kuvapankin tilannekuvat liite 3(8), sadun osa kaksi, sanelulaite ja satuhieronnan välineet (musiikki + kirja), ☺ ja ☹ - naamat.

Tuokio 2 filannekuvat

Lähde: <http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>

TUOKIO 3

Satu 3

Oli sateinen kevätpäivä Mesikämmenen laaksossa. Ulkona oli satanut koko päivän kaatamalla vettä ja päiväkodin lapset olivat sisällä leikkimässä leikkihuoneessa. Päivikki-pesukarhulle oli tapahtunut vapaapäivänä pieni onnettomuus ja sen takia Päivikin takatassuun sattui. Sitä sattui tassuun niin paljon, että se joutui kävelemään eteenpäin kolmella tassullaan ja pitämään toista takimmaista tassuaan kokoajan ylhäällä. Henni-haisunäätä koetti lohduttaa ystäväänsä Päivikkiä sanomalla: "Sinä olet niin lohkea kun kävelet kolmella tassulla, olet leipas pesukarhu." Päivikki hymyili ystävälleen ja lähti tämän kanssa varoen kävelemään palikkalaatikon luokse.

Otto-karhu oli seurannut tyttöjen puuhia hiukan kauempaa. Se supatti jotain muille pojille ja huusi pian Päivikille: "Hei sinä kolmijalkainen outo otus, tuollaiset oudot otukset kuuluvat sirkukseen!" Päivikki käänsi Otolle selkänsä ja nyyhkäisi. Otto jatkoi: "Ja Henni, oot sä joku vauva vai? Vain vauvat lässyttävät tuolla tavalla!" Henni ja Päivikki katsoivat toisiaan surkeina ja lähtivät etsimään lastenhoitajia, Hilleviä ja Pauliinaa.

Tytöt löysivät lastenhoitajat ja kertoivat heille miten Otto oli haukkunut Päivikki-pesukarhua oudoksi otukseksi ja Henni-haisunäätä lässyttäväksi vauvaksi. Hillevi ja Pauliina katsoivat toisiaan ja sanoivat tytöille, että tulevat yhdessä juttelemaan lasten kanssa tästä asiasta. He saapuivat yhdessä leikkihuoneeseen ja Hillevi pyysi Ottoa tulemaan tyttöjen luokse, ja pyytämään näiltä anteeksi kun oli haukkunut näitä.

Kun Otto-karhu oli pyytännyt anteeksi tytöiltä, sanoi Hillevi-hirvi: "Me olemme kaikki erilaisia, erinäköisiä, me pidämme eri asioista, me puhumme eri tavalla, me liikumme eri tavalla. Mutta mikään noista mainitsemistani asioista ei ole syy nimitellä tai haukkua ketään toista millään tapaa ylipäätään mistään syystä." Lapset katselivat toisiaan mietteliäästi ja Hillevi jatkoi: "Esimerkiksi, Otto on joukoin möreä-äänisin lapsi ja suurin. Henni taas ei ole vielä oppinut sanomaan ärrää, mutta oppii sen kyllä. Ja Päivikki, hänen tassunsa on vain niin kipeä, että hän joutuu sen takia kävelemään pari päivää hassusti. Mikään näistä ei ole syy haukkua toista tai nimitellä ilkeillä sanoilla, se on kiusaamista." Lapset katselivat ympärilleen ja Otto-karhu totesi mietteliäästi: "Me oikeasti ollaan aika erilaisia, eihän me näytetä edes yhtään toisiltamme!" Hillevi hymyili: "Niinpä Otto, te lapset olette kaikki erilaisia ja se on rikkaus. Olette kaikki ihania lapsosia juuri tuollaisina kuin te oikeasti olette ja olette kaikki meille todella tärkeitä." Hillevi piti pienen tauon ja jatkoi: "Joten eihän haukuta toisia enää jatkossa?" Lapset katsoivat toisiaan ja hihkaisivat yhteen ääneen: "Ei haukuta!"

TUOKIO 3

Tällä kolmannella tuokiolla aiheena on nimittely kiusaamisen yhtenä muotona. Tämän tuokion omana tavoitteena on se, että lapset pohtivat, miltä nimittelysanat heistä tuntuvat. Vastapainona lapset saavat myös pohtia miltä kehuiksi tarkoitetut sanat tuntuvat. Tarkoituksena on myös tarkkailla sitä, mitä sanoja lapset pitävät ilkeinä ja mitkä he puolestaan erottavat kehuiksi.

Edellä mainittujen tavoitteiden lisäksi tuokion tavoitteena on muistuttaa lapsia, että **vaikka me kaikki olemme erilaisia, olemme kaikki silti yhtä tärkeitä ja ihania juuri sellaisina kuin oikeasti olemme**. Erilaisuushan on yksi suuri osatekijä silloin, kun lapset nimittelevät toisiansa, joten lapsia on hyvä muistuttaa, että erilaisuus on hyväksyttävä asia.

Toiminnan sisältö ja käytettävä(t) luovat menetelmät: Tuokio aloitetaan tuttuun tapaan kokoontumalla puoliympyrään istuen lattialle. Ennen sadun kolmannen osan lukemista voidaan lapsille alustavasti kertoa, että tällä kertaa puhutaan nimittelystä/pilkkaamisesta/haukkumisesta sekä erilaisuudesta. Kolmannen sadun lukeminen voi alkaa. Kun satu on saatu päätökseen, lapsilta voidaan kysellä mitä heille jäi mieleen sadusta, mitä siinä tapahtui ja mitä lapset ajattelivat satua kuunnellessaan.

Lapset saavat vapaasti kertoa hetken aikaa sadun tapahtumista.

Sitten kun sadun tapahtumista on puhuttu, ohjaaja kertoo lapsille, että lapset saavat seuraavaksi miettiä miltä ohjaajan listalta lukemat sanat heistä tuntuvat. Jokainen lapsista saa tunnetilonsa ilmaisun tueksi neljä erilaista tunnekuva, joiden esittämiä tunteita ohjaaja voi lapsilta kysyä. Kuvissa hymyillään, ollaan todella iloisia, itketään sekä ollaan surullisia. Lapsille kerrotaan, että aina kun ohjaaja sanoo jonkun sanan, on lapsen näytettävä tunnekuva, joka kuvaa sitä, miltä sana lapsesta tuntuu. Pakko ei tietysti ole, sillä lapsia ei voida pakottaa tietämään tai kertomaan tuntemaansa tunnetta.

Esimerkiksi:

Ohjaaja: Miltä sinusta tuntuisi, jos sanoisin että olet hidas? tai

Ohjaaja: Miltä sinusta tuntuisi, jos sanoisin että olet vauhdikas?

Tämän jälkeen lapsen tulee näyttää yhtä omista tunnekuvistaan kuvaamaan sitä, miltä esimerkiksi hitaaksi/vauhdikkaaksi sanominen hänestä tuntuu. Lapsille pitää antaa hetki miettiä sanaa ja sitä, mitä tunteita se heissä herättää. Tunnekuviavulla ohjaaja saa tietää mitä sanoja lapset pitävät ilkeinä ja mitkä sanat lapset erottavat kehuiksi ja positiivisiksi asioiksi. Ohjaaja voi lasten näytätessä tunnekuviaan esittää heille kysymyksiä siitä, miksi he ovat valinneet tietyn tunnekuvan kyseessä olevalle sanalle.

Seuraavaksi lista kuvailevista sanoista, joita voidaan käyttää. Sanoja voi myös keksiä lisää tai korvata toisille sanoilla. Jokainen lause voidaan aloittaa samalla tavalla: **"Miltä sinusta tuntuisi, jos sanoisin että olet.."**

- .. nopea?
- .. ystävällinen?
- .. hölmö?
- .. tyhmä?
- .. höpsö?
- .. hassu?
- .. ilkeä?
- .. tärkeä?

Kun kuvailevat sanat on käyty läpi tunnekuvien avulla, pidetään tauko, jolloin lapset saavat hetkeksi irtautua aiheesta ja vain olla. Rentoutukseen voi käyttää haluamaansa menetelmää, kuten

satuhierontaa. Tauon pituus voi olla ainakin sen viisi minuuttia, rentoutuksen keston voi ohjaaja itse valita tapauskohtaisesti.

Tämän jälkeen ohjaaja kokoaa lapset lattialle takaisin omille paikoilleen istumaan ja kertoo, että seuraavaksi lapset saavat piirtää jotain mitä itse haluavat keittämättömiin kananmuniin tusseilla. Lapsille kerrotaan, että munat rikotaan lopuksi yhdessä, joten niitä ei säilytetä. Piirroksien tekemiseen ei varata kauhean pitkää aikaa. Lapsia tulee myös muistuttaa, ettei kananmunaa käsiteltäessä sormia saa laittaa suuhun, vaan heti kun kananmunaan piirretty kuva on valmis, pitää käydä käsipesulla. Kananmunia on myös muistettava käsitellä varoen, etteivät ne poksahda rikki. Tämän jälkeen lapset saavat aloittaa piirtämisen tusseilla kananmuniin.

Kun lapsien kuvat on piirretty muniin ja käsipesulla on käyty, koonnutaan yhdessä lattialle ja katsellaan yhdessä piirrettyjä muniä. Jokainen lapsi saa osoittaa omaa munaansa ja kertoa siitä halutessaan. Kun jokainen lapsi on kertonut omasta munastaan, ohjaaja keskustelee lasten kanssa siitä, miten jokaisen lapsen kananmuna on omanlaisensa, erilainen kuin muiden. Lapset voivat käyttää hetken vertaillen toisiensa kananmunia. Ohjaaja voi kertoa esimerkkien avulla miten me kaikki olemme erilaisia: olemme erinäköisiä, me pidämme eri asioista, me teemme asioita eri tavalla, me haluamme tehdä erilaisia asioita ja se on pelkästään hieno juttu! Toisia ei saa kiusata ja pilkata sen takia, että

toinen on jollain tapaa erilainen, sillä me olemme kaikki erilaisia ja se on vain rikkaus.

Tämän jälkeen ohjaaja kehottaa lapsia ottamaan oman kananmunansa ja tiputtamaan sen astiaan niin, että muna rikkoutuu. Kun kaikkien munat ovat rikkoutuneina astiassa, voi ohjaaja kysyä lapsilta, miltä kananmunat nyt rikkouduttuaan näyttävät, tunnistaako niistä enää, mikä oli kenenkin lapsen, ovatko ne erilaisia vai samanlaisia? Lapset saavat miettiä ja kertoa miltä munat heistä näyttävät.

Ohjaaja tiivistää loppuun opetuksen: **Meissä kaikissa on kaksi eri puolta, se miltä me näytämme ja se, millaisia olemme luonteeltamme. Vaikka olemme kaikki jollain tapaa erilaisia, olemme kaikki silti sisimmässämme yhtä tärkeitä ja ihania juuri sellaisina kuin olemme.** Tähän on hyvä lopettaa tämä tuokio ja kiittää lapsia.

Tarvittavat välineet: Sanelulaite, sadun osa kolme, satuhieronnan välineet (kirja + musiikki), tunnekuvat liite 3(13), kananmunia, tussseja, iso laaja astia, iso muoviliina lattialle, kananmunille "maalaustelineet"

Tuokion 3 tunnekuvia

Lähde: <http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>

TUOKIO 4

Satu 4

Mesikämmenen laaksossa oli lämmin ja aurinkoinen päivä. Lapset leikkivät ulkona vihertävällä nurmikolla kaikki sovussa. Toiset leikkivät autoilla, toiset nukeilla ja toiset pelasivat palloa. Hillevi-hirvi sulki pieneksi hetkeksi silmänsä ja kuunteli, kuinka lasten iloinen nauru kantautui hänen korviinsa. Päiväkodin elämä oli rauhallista ja iloa täynnä, sillä kaikki lapset tulivat hienosti toimeen keskenään, eikä lastenhoitajien tarvinnut enää puuttua kiusaamiseen kovin usein, sillä lapset eivät kiusanneet toisiaan juuri ollenkaan.

Mutta ainahan päiväkodeissa sattuu näitä pieniä tapaturmia ja komelluksia, joissa toiseen lapseen sattuu tai joku pahoittaa mielensä. Hillevi-hirven huomion kiinnitti pieni Kerttu-kettu, joka istui surullisen näköisenä maassa siirrellen hiekkaa pieniksi kasoiksi tassullaan. Hillevi käveli Kertun luo ja kysyi: "Miksi sinä istut täällä aivan yksinäsi noin surkean näköisenä?" Kerttu katsoi tekemiään pieniä hiekkakasoja ja mutisi pieneen ääneen: "Pojat juoksivat mua päin ja kaatoivat mut ihan tahallaan. Eiks se oo kiusaamista jos toista sattuu? Huusin niille ettei saa, mut ei ne tainnu kuulla mua.." Hillevi-hirvi auttoi Kertun ylös maasta ja kertoi: "Jos toisia päin juostaan aivan tahallaan ja tarkoituksella, niin se on kiusaamista. Mutta, jos pojat törmäsivät sinuun vahingossa leikkiessään, ei se ole kiusaamista vaan vahinko." Hillevi-hirvi sopi Kertun kanssa, että he kävisivät yhdessä juttelemassa poikien kanssa ja selvittäisivät, olivatko pojat juosseet Kerttua päin tahallaan vai oliko se ollut vain vahinko.

Kun Hillevi-hirvi jutteli yhdessä poikien kanssa, selvisikin, etteivät pojat olleet vauhdikkaan leikkinsä temmellyksessä edes huomanneet Kerttua, tai ylipäätään että he olisivat kaataneet hänet. Pojat kuitenkin pyysivät Kertulta anteeksi, sekä lupasivat jatkossa katsoa tarkemmin, etteivät törmäisi vahingossa kenenkään leikkiessään vauhdikkaasti.

Takaisin sisälle tultuaan Hillevi otti kiusaamisen puheeksi. Hän kertoi, miten oli miettinyt ulkona sitä, miten kaikkien olisi hyvä ymmärtää mikä on kiusaamista ja mikä ei. Hän oli saanut ajatuksen, jonka avulla lapset muistaisivat mitä kavereille saa tehdä ja mitä ei saa tehdä, jotta kiusaamiselta vältyttäisiin. Hillevi-hirvi kysyi lapsilta: "Mitä mieltä olisitte, jos tekisimme yhteisen sääntötaulun, joka muistuttaisi meitä hyvistä tavoista ja siitä miten kavereiden kanssa ollaan? Kun kaikki noudattaisivat näitä sääntöjä, voi olla, että kukaan ei joutuisi kiusatuksi tai kiusaisi toisia. Mitä mieltä te lapset olette?"

TUOKIO 4

Tällä neljännellä ja viimeisellä tuokiolla kerrataan aikaisempien tuokioiden aiheita ja tehdään yhteinen kiusaamisen vastaisen sääntötaulun. Tämän tuokion omana tavoitteena on se, että lapset muistelevat ja palauttavat mieleensä mitä on yhdessä tehty ja juteltu kiusaamiseen liittyen.

Toiminnan sisältö ja käytettävä(t) luovat menetelmät: Viimeinen tuokio aloitetaan kuten aikaisemmatkin, eli kokoontumalla lattialle puoliympyrään istumaan. Ohjaaja kertoo tässä vaiheessa tämän olevan viimeinen tapaaminen kyseisellä pienellä porukalla ja sen, että tällä kertaa muistellaan yhdessä asioita joista on puhuttu aiemmin. Tämän jälkeen neljännen ja viimeisen sadun osan lukeminen alkaa.

Kun satu on luettu, ohjaaja keskustelee lasten kanssa siitä, millaisia ajatuksia satu lapsissa herätti, minkälainen sadun loppu lapsista oli ja miksi olisi hyvä, että sadun hahmot alkaisivat mahdollisesti kirjoittaa yhteisiä sääntöjä kiusaamista vastaan.

Tämän jälkeen ohjaaja kertoo lapsille, että tarkoituksena on keksiä ja kirjoittaa yhteiset säännöt kiusaamista vastaan ja lapset saavat auttaa näiden sääntöjen keksimisessä. Ohjaaja asettaa lasten eteen edellisillä tuokiolla käytettyjä tilanne- ja tunnekuvia,

sekä valokuvat, joissa lapset itse näyttelevät/leikkivät erilaisia tilanteita. Lapset saavat hetken katsella kuvia itsenäisesti. Kuvien tarkastelun ja mahdollisen keskustelun ohella lapset voivat aloittaa sääntöjen keksimisen ja kertomisen. Ohjaaja kirjaa lasten kertomat säännöt itselleen muistiin ja tarvittaessa ohjaa lapsia kysymyksillään oikeaan suuntaan ja auttaa sääntöjen keksimisessä, niin että ainakin oleellisemmat säännöt tulevat kirjatuksi.

Sääntöjen keksimisen jälkeen voidaan hetkeksi rauhoittua aloilleen satuhieronnan pariin, jotta lapset jaksavat keskittyä tuokion loppuun. Kun satuhieronta on ohi, ohjaaja kerää lapset takaisin istumaan.

Seuraavaksi ohjaaja ohjeistaa lapsia ja kertoo, että lapset saavat vapaasti askarrella yhteistyössä sääntötaulun, johon ohjaaja myöhemmin kirjoittaa säännöt keskelle paperia. Lapset saavat käyttää hyväkseen ohjaajan tuomia askartelumateriaaleja. Lapset voivat esimerkiksi piirtää yksittäisille papereille tai leikata erilaisia kuvioita, jotka liimataan kiinni yhteiseen sääntötauluun ohjaajan valvomana niin, että keskelle sääntötaulua jää tilaa kirjoittaa säännöt. Pääasia on, että taulusta tulee lasten yhteistyössä tekemä kokonaisuus, ja että se on lasten näköinen tuotos.

Kun sääntötaulu on lasten mielestä valmis, luetaan vielä yhdessä lasten laatimat säännöt kiusaamista vastaan ja voidaan hetki jutella niistä ja niiden herättämistä ajatuksista. Sitten kun säännöt on kerrattu, ohjaaja kertoo lapsille, että sääntötaulu käydään myöhemmin vielä koko ryhmän kanssa läpi ja silloin kaikki ryhmän

lapset allekirjoittavat sen sormenjäljellään. Tämän jälkeen ohjaaja kiittää lapsia osallistumisesta ja päättää tuokion.

Viimeisen tuokion jälkeen joskus myöhemmin ohjaaja voi käydä kyselemässä lapsilta yksi kerrallaan henkilökohtaisesti pientä palautetta tuokioista. Lapsilta voi kysyä esimerkiksi: mistä lapset pitivät, mistä eivät, millaista yhteisillä tuokioillamme vietetty aika oli ja mitä jäi mieleen liittyen kiusaamiseen. Mikäli on mahdollista, on hyvä havainnoida päiväkodissa lasten toimintaa kokonaisvaltaisesti toimintatuokioita ennen (jolloin saadaan teemoja kiusaamisen käsittelyyn) sekä niiden aikana ja jälkeen (jolloin voidaan arvioida tuokioiden vaikuttavuutta.)

Tarvittavat välineet: Iso askarteluliina lattialle, erikeeper ja liimaamiseen lasta, tusseja, puuvärejä, kartonkia, silkkipaperia, puolikkaita valkoisia A4-papereita, saksia, puikkoliimoja, sadun osa neljä, sanelulaite, tilannekuvat liite 3(8), tunnekuvat liite 3(13), muistiinpanoja varten tarvikkeet

Oikealla kuva toimintakokonaisuuden suunnitelleen ja toteuttaneen valmiista sääntötaulusta, joka syntyi yhteistyössä lasten kanssa. Taulun sääntöihin sitouduttiin myöhemmin painamalla ryhmän lasten sormenjäljet tauluun.

